ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ, τχ. 26, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2005, σ. 59-86

Ο ΑΥΣΤΗΡΟΣ ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟΣ

*Λάμπρος Φιλίππου**

Το κυπριακό ζήτημα εξετάζεται στη βάση ενός γενικού εγκλεισμού που δημιούργησε και συνεχίζει να συντηρεί το πολιτικό πρόβλημα. Αυτός ο εγκλεισμός εμφανίστηκε με την παράλληλη ανάπτυξη δύο κοινοτικών συστημάτων προσανατολισμού στον κόσμο που βρίσκονταν πάντοτε σε αντιπαλότητα καθώς και σε απομόνωση σε σχέση με τον τρόπο που ξένα προς αυτά συστήματα ανάλυσης υποδέχονταν τα ιστορικά γεγονότα. Έτσι, η προοπτική και η διαδικασία επίλυσης συνδέεται με το σπάσιμο αυτού του αυστηρού εγκλεισμού που είναι, μεταξύ άλλων, και η απόκτηση μιας πιο αναπτυγμένης και μεγεθυσμένης συνείδησης.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πολιτικό ζήτημα στην Κύπρο χαρακτηρίζεται ως πρόβλημα που χρήζει επίλυσης. Αυτή η έννοια έχει κεντρική σημασία στην εξέλιξη της συνείδησης και στην ιστορία των ιδεών. Η έννοια του προβλήματος, όπως έχουν δείξει ο Heidegger και ο Popper, ο Derrida, ο Foucault και άλλοι, δημιουργεί την ανάγκη της ανταπόκρισης σε ένα σύνολο υποκειμένων. Αυτός ο ορισμός μας επιτρέπει να κινηθούμε μέσα και έξω από τη διαδικασία και συγκρότηση των ανταποκρίσεων μπροστά στις προκλήσεις που θέτουν διάφορα προβλήματα. Ας δούμε με συντομία τα δύο αυτά επίπεδα. Το πρόβλημα προβάλλει ως εξωτερική πρόκληση προς το στοχαζόμενο υποκείμενο καλώντας το να δώσει λύσεις. Με αυτόν τον τρόπο, το υποκείμενο είναι μπλεγμένο στη λογική μιας σειράς ερωτημάτων. Μέσα σε αυτή τη σειρά ερωτημάτων το υποκείμενο εξελίσσεται καθώς ενεργοποιείται σε αυτό ένας νέος τρόπος σκέψης που προσπαθεί να δώσει λύση ή να καταπιαστεί με κάτι το οποίο δεν το έχει απασχολήσει προηγουμένως. Αυτή είναι, με λίγα λόγια, η εσωτερική διαδικασία στην

* Ο Λάμπρος Φιλίππου είναι λέκτορας Φιλοσοφίας στο Τμήμα Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών, Cyprus College.

οποία εγκλωβίζεται το υποκείμενο. Από την άλλη μεριά, η εξωτερική διαδικασία καταπιάνεται με τη φύση των αντιδράσεων αυτών καθώς και με τον χαρακτηρισμό φαινομένων ως προβλημάτων. Μήπως είναι όντως πρόβλημα αυτό που μας απασχολεί; Ακόμη, ποιοι είναι οι παράγοντες που καθορίζουν τη σύνθεση ενός προβλήματος, αποτελούμενη από θεωρητικούς λόγους και πρακτικές; Αυτό το δεύτερο επίπεδο είναι αυτό που ο ύστερος και παρεξηγημένος Foucault ονομάζει προβληματοποίηση.[1] Αυτό προϋποθέτει απόσυρση και αποστασιοποίηση της ίδιας της σκέψης από τα κατασκευάσματά της, και τη μη ταύτισή της με τον χώρο της απτής και ορατής (με την έννοια της πραγμοποίησης) πραγματικότητας ή, διαφορετικά, του κοινού κόσμου. Είναι η τελευταία προσέγγιση που απουσιάζει από τη θεώρηση του κυπριακού προβλήματος, λιγότερο από τους διανοούμενους του εκσυγχρονισμού και περισσότερο από την κυρίαρχη πολιτική αντίληψη και πρακτική που είναι ουσιαστικά αυτή του παραδοσιακού εθνικισμού. Σε τέτοια περίπτωση, περιοριζόμαστε στο εσωτερικό ενός έγκλειστου πεδίου ενεργούντων υποκειμένων τα οποία δεν εξετάζουν τους όρους και τις πρακτικές που καθορίζουν τη δραστηριότητά τους. Πρόκειται για σύμπτωμα αυτού που θα ονομάσω αυστηρό κυπριακό εγκλεισμό: τη μελαγχολική μαρτυρία της αδυναμίας της σκέψης να πετάξει ευεργετικά, μακριά από το δίκτυο και τον κλοιό των όρων που εξαρτούν και κυβερνούν τη δράσης της.[2]

Τούτος ο όρος του Κορνηλίου Καστοριάδη,[3] που χρησιμοποιείται εδώ για την κατάσταση που επικρατεί στο κυπριακό ιδεολογικό, πολιτικό και κοινωνικό γίγνεσθαι, αναφέρεται στο απαγορευτικά κλειστό και δύσκαμπτο πλέγμα

1. Όπως ο τονίζει ο Foucault (1978) αυτός ο όρος μέσα από το πρίσμα της αρχαιολογικής και γενεαλογικής μεθόδου, αναφέρεται στην ανάλυση «των μηχανισμών αλήθειας, των μηχανισμών του αληθινού και του ψεύτικου, μέσα από τους οποίους το άτομο συγκροτείται ιστορικά ως εμπειρία – δηλαδή ως αντικείμενο της σκέψης μας» (σ. 15). Περαιτέρω, η ιστορία της αλήθειας την οποία ξεκινά να γράψει ο ύστερος Foucault δεν είναι ιστορία των ιδεών ή των ιδεολογιών αλλά «*προβληματοποιήσεις* μέσα από τις οποίες το είναι μπορεί και πρέπει να ερμηνεύεται, και οι *πρακτικές* που επιτρέπουν τη μορφοποίησή τους» (σ. 20).

2. Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι σύμφωνα με τον Καστοριάδη (1997) ο κόσμος πάντοτε υπάρχει σε εγκλεισμό: «τίποτε δεν μπορεί να εισέλθει σε αυτό –να τον διασώσει ή να τον καταστρέψει– παρά μόνο αν είναι σε συμφωνία με τις μορφές και τους νόμους της "υποκειμενικής δομής" του *εαυτού* σε κάθε περίπτωση, και προκειμένου αυτός να μετασχηματισθεί σύμφωνα με αυτές τις μορφές και αυτούς τους νόμους», «Logic, Imagination, Reflection», στο *World in Fragments*, σ. 262. (Η μετάφραση δική μου).

3. Αυτός ο όρος αναφέρεται στις έννοιες της ετερονομίας και αυτονομίας και στη σχέση τους με τη δραστηριότητα της θεσμοθέτησης, που έχουν κεντρική θέση στο φιλοσοφικό οικοδόμημα του Καστοριάδη.

μηχανισμών που υφαίνονται από πρακτικές και κωδικοποιημένες θεωρητικές θέσεις, και οι οποίοι ενεργοποιούνται ως νομιμοποιημένες αντιδράσεις στην ανάδυση προκλητικών και ενοχλητικών συμβάντων. Τούτοι οι μηχανισμοί εκδηλώνονται μέσα από την τυποποιημένη αντίδραση διαφόρων πολιτικών χώρων των οποίων τη συμπεριφορά καθιστούν πολλές φορές προβλέψιμη, αφού η εμφάνισή τους γίνεται μηχανιστική και ενστικτώδης. Αυτό που καθιστά το γενικότερο περιβάλλον ως εγκλεισμό είναι η αδυναμία απελευθέρωσης και μετακίνησης από τους παγιωμένους αυτούς μηχανισμούς καθώς και η ίδια η παντοδυναμία τους στο σύμπλεγμα συστημάτων που συνθέτουν τον κυπριακό ιδιόκοσμο.[4] Η ενεργοποίηση των μηχανισμών αυτών σε περιόδους κρίσης και η επαναληπτική ανασύνταξη και αυτοορισμός τους σε σχέση με το εξωτερικό τους περιβάλλον, φανερώνει, από τη μια μεριά, τους ορίζοντες μέσα από τους οποίους ο κόσμος πρέπει να ειδωθεί, που είναι ουσιαστικά νοηματικοί περιορισμοί, και από την άλλη, τον αποκλεισμό ενός ολόκληρου κόσμου πιθανοτήτων και κυρίως της δυνατότητας δημιουργικής κοινωνίας με διαφορετικά προσανατολισμένα στον κόσμο συστήματα σκέψης. Αυτή η αδυναμία εκφράζεται ειδικότερα με μια εμφανή αρρυθμία, αδυναμία συμμόρφωσης, απομονωτισμό και ατροφία σε σχέση με τον τρόπο που η ιστορία και τα πολιτικά συμβάντα φιλτράρονται και αφομοιώνονται από εξωτερικά προς αυτή συστήματα υποδοχής.[5]

Αυτή η στάση έχει ως συνέπεια, από τη μια, την ανάπτυξη του χώρου με βάση τις δικές του δομές και εννοιολογικούς ορίζοντες και, από την άλλη, την απομάκρυνσή του από παράλληλους κόσμους και τις διαδικασίες ανάπτυξης που παρατηρούνται στο εσωτερικό τους. Έτσι, τη στιγμή που παρου-

4. Ο όρος ανήκει στον Καστοριάδη και αναφέρεται στο κλείσιμο, την τελικότητα και συντήρηση ενός οργανισμού με βάση τους δικούς του όρους στους οποίους δεν μπορούμε να διεισδύσουμε απόλυτα αφού το κλείσιμο, η κλειστή σφαίρα μέσα στην οποία κινείται, είναι ο όρος ύπαρξής του. Βλ. «Η Κατάσταση του Υποκειμένου σήμερα», στο *Θρυμματισμένος Κόσμος*, σ. 180-185.

5. Οι πολιτικοί ηγέτες αναφερόμενοι συχνά στους «ξένους» τους καλούν να αντιληφθούν και να αποδώσουν την αντικειμενική πραγματικότητα, δηλαδή, να συμμορφωθούν με τις θέσεις της ελληνοκυπριακής πλευράς. Και όταν, όπως σχεδόν πάντοτε, δεν το κάνουν, τους κατηγορούν για παρεκτροπή, μεροληψία, για απαράδεκτες θέσεις και για μη απόδοση δικαιοσύνης. Και μόνο η απερίσκεπτη χρήση εννοιών όπως αντικειμενική πραγματικότητα οριζόμενη ως η υιοθέτηση συγκεκριμένων αξιώσεων μιας πολιτικής κοινότητας στο πεδίο της πολιτικής, πέρα από το ότι επιβεβαιώνει τον εγκλωβισμό σε παγιωμένες έννοιες και συνθήματα, καθιστά την όλη προσέγγιση προβληματική. Υπάρχει σε αυτή την προσέγγιση μια ασύμμετρη σχέση μεταξύ παγιωμένων σχημάτων και ενεργούς κριτικής δραστηριότητας.

σιάζεται πανίσχυρος και αποκλειστικός φορέας και διαχειριστής της πάντοτε επιλεκτικής ιστορικής γραμμικότητας που στηρίζει και από την οποία στηρίζεται, είναι ταυτόχρονα αδύναμος να κοινωνήσει και να δικαιολογήσει πειστικά τις δομές του στα πλαίσια ενός διαφορετικού κόσμου.[6] Αυτό το φαινόμενο ωθεί την κοινωνία σε ουσιαστικές ανταλλαγές και ρήξεις μόνο στα πλαίσια που καθορίζει ο εαυτός της, όντας οι τελευταίες εκ των πραγμάτων πάντοτε περιορισμένες και προκαθορισμένες από την ίδια του τη φιλοσοφία, πράγμα που τους αφαιρεί την αξίωση της αλλαγής.

Αυτό το σκηνικό μας δίνει τον χαρακτηρισμό της κλειστής κοινωνίας, κάτι που αποδίδει αυτό που συμβαίνει στην Κύπρο. Κλειστές κοινωνίες είναι κυρίως δύο πράγματα: ατροφικές και πληκτικές. Είναι ατροφικές γιατί τα εννοιολογικά τους σύνορα είναι αυστηρά οριοθετημένα. Όταν όλοι γνωρίζουν τι πρέπει να λεχθεί και πώς τότε ο ένας χάνει το ενδιαφέρον για τον άλλο. Αυτό το ενδιαφέρον και ο μαγνητισμός υπάρχουν λόγω της αβεβαιότητας για το πώς θα εκδηλώσει την αντίδραση κάποιος καθώς και για τις θετικές επιδράσεις και ερεθίσματα που προσφέρει η παρουσία του. Όταν αυτά δεν υπάρχουν τότε ακολουθεί αδιαφορία και πλήξη. Η πλήξη και η προβλεψιμότητα υπάρχουν επειδή ακριβώς ο χωρόχρονος στον οποίο κινούνται οι άνθρωποι έχει τόσο φορτιστεί που δυσκολεύει την επαναφόρτισή του με στοιχεία που ζωογονούν τη σκέψη και τη φαντασία.

Στη βιβλιογραφία που αναφέρεται στο κυπριακό πρόβλημα υπάρχουν εξαιρετικές αναλύσεις από φιλελεύθερους ερευνητές οι οποίοι εστιάζουν στη θεματική του εθνικισμού.[7] Η παρούσα ανάλυση, αν και μοιράζεται με αυτές τις προσεγγίσεις παρόμοιους προβληματισμούς, επιχειρεί μια επισκόπηση του φαινόμενου αυτού πάνω σε μια πιο οντολογική βάση. Ο εθνικισμός ως τέτοιος είναι ένα σύμπτωμα και όχι ο πυρήνας του κυπριακού προβλήματος. Το πρόβλημα στην παρούσα ανάλυση συνίσταται στον εγκλεισμό ενός τόπου σε ένα στατικό πλέγμα από παραστάσεις και πρακτικές μέσω του οποίου ο κόσμος αποκτά νόημα. Ο εθνικισμός υπάρχει ως φαινόμενο ακριβώς επειδή υπάρχει αυτό το άκαμπτο και συμπαγές δίκτυο φιλτραρίσματος του κόσμου. Σε αυτή την περίπτωση υπάρχει μια κατανοητή ανάπτυξη του εθνικισμού ε-

6. Αυτό περιλαμβάνει και το επίπεδο επικοινωνίας με το ελληνικό σύστημα επεξεργασίας των πολιτικών γεγονότων καθ' όλη τη διάρκεια της σύγχρονης ιστορίας της Κύπρου. Όπως έδειξαν οι αντιδράσεις στο σχέδιο Ανάν, τα ελληνικά πολιτικά κόμματα δεν επικοινωνούν με τα κυπριακά ούτε και μπορούν να τα επηρεάσουν αφού το επίπεδο επικοινωνίας τους είναι φορμαλιστικό.

7. Βλ. Kitromilides (1979), Μαυράτσας (1998).

φόσον οι εθνικοί προσδιορισμοί, ως περιορισμοί της αντίληψης και των ορίων της σκέψης και δράσης, αποτελούν μέρος της θεώρησης του κόσμου. Όμως ο εθνικισμός δεν είναι ο αποκλειστικός φορέας αυτής της θεώρησης. Φαινόμενα κοινωνικά, οικονομικά και άλλα, που δεν είναι φορτισμένα με τον περιοριστικό χαρακτήρα του εθνικιστικού λόγου, παρουσιάζουν τα συμπτώματα του εγκλεισμού με διαφορετική κάθε φορά υφή.[8] Ως εκ τούτου, με την έννοια του εγκλεισμού το κυπριακό πρόβλημα εντάσσεται στη γεωγραφία που συνθέτουν το σύστημα των λόγων και πρακτικών βάσει των οποίων ερμηνεύεται η ζωή. Από αυτό προκύπτει ότι το σπάσιμο του μεγάλου εγκλεισμού και τα ανοίγματα στον κόσμο αφορούν πολλαπλά πεδία τα οποία δεν καλύπτονται από την εθνικιστική ιδεολογία. Με αυτόν τον τρόπο, η παρούσα ανάλυση ξεπερνά τη διαμάχη κυπροκεντρισμού-ελληνοκεντρισμού. Αυτοί οι όροι είναι πολύ σημαντικοί αλλά δεν φανερώνουν την ουσία του προβλήματος.

2. ΜΙΑ ΝΕΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Όταν το ερευνητικό και παρατηρητικό βλέμμα, απεξαρτημένο όμως από τη δοσμένη γραμμικότητα που ονομάζεται κυπριακή ιστορία, στραφεί προς τα πίσω ίσως συμπεράνει ότι από την αρχή των ιδεολογικών ζυμώσεων και κινημάτων τα πολιτικά πράγματα δεν είχαν ποτέ συλληφθεί και τεθεί στη σωστή τους διάσταση. Για παράδειγμα, κάποιος θα έλεγε ότι μια σειρά από φαινόμενα είχαν τραγικές συνέπειες αφού έκτισαν προσδοκίες που οδηγούσαν στην καταστροφή. Ας δούμε μια σειρά από τέτοιες επισημάνσεις. Η Κύπρος δεν θα έπρεπε να μπει στη λογική του ελληνικού εθνικισμού και τη διαλεκτική του ολέθρου της μεγάλης ιδέας. Οι Ελληνοκύπριοι δεν έπρεπε να καλλιεργήσουν την ιδεολογία ενός καθαρά εθνικού αγώνα αλλά έπρεπε να φέρουν τις δύο κοινότητες μαζί σε έναν αντιαποικιακό αγώνα για την ίδρυση ενός κοινού κράτους. Όταν τους δόθηκε το κοινό κράτος θα έπρεπε να αντισταθούν στις

8. Στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης «η καταστροφή του χρηματιστηρίου» εκλαμβάνεται ως ένα τέτοιο σύμπτωμα εκδήλωσης πολλαπλών δυσλειτουργιών. Το κυπριακό σύστημα οργάνωσης του κόσμου και, κυρίως, το βάθος και η κυκλοφορία εμπιστοσύνης, δοκιμάστηκαν έντονα και βασανιστικά και, τελικά, κατέρρευσαν. Το φαινόμενο αυτό ήταν άρα δεικτικό των πολλαπλών δυσλειτουργιών, κοινωνικών και οικονομικών, του κυπριακού περιβάλλοντος. Επομένως κάποιος μπορεί να ισχυριστεί ότι η λογική του θεσμού του χρηματιστηρίου λειτούργησε κανονικά.

αναχρονιστικές επιστροφές του φαντάσματος της ένωσης και να προσηλωθούν στην καθιέρωση μιας νέας τάξης πραγμάτων. Όλα τα υπόλοιπα, όπως και τα προηγούμενα, ακολουθούν τη διαλεκτική μη δόκιμων προσανατολισμών που καταρρέουν ο ένας μετά τον άλλο. Αυτή η εκτύλιξη αδόκιμων προσανατολισμών που δεν μπορούν να καθολικευτούν ή να συμμορφωθούν με άλλα περιβάλλοντα υφαίνουν την ιστορία του κυπριακού προβλήματος. Επομένως, αυτή είναι, μεταξύ άλλων, και μια ιστορία αναζήτησης μιας πιο λειτουργικής θεώρησης και ενός πιο γόνιμου προσανατολισμού προς τον κόσμο. Η θεώρηση του παρελθόντος δείχνει ποια θα ήταν αυτή η θεώρηση και, κυρίως, πού οδηγούν οι υφιστάμενοι προσανατολισμοί, αφού οι στρεβλωμένοι προσανατολισμοί κάθε φορά βρίσκονταν αντιμέτωποι με εξωτερικές διορθωτικές ρυθμίσεις είτε αυτή ήταν η ανεξαρτησία είτε η ομοσπονδία.

Το χάσμα μεταξύ μη λειτουργικών προσανατολισμών και διορθωτικών ρυθμίσεων εκδηλώνεται με τη μορφή κρίσεων μιας και τα γεγονότα διορθώνουν συνεχώς αυτές τις στρεβλώσεις. Η λύση της ανεξαρτησίας διόρθωσε την αποτυχία του αγώνα της ΕΟΚΑ. Το πρόβλημα όμως έγκειται στο ότι ούτε τα συστήματα υποδοχής του κόσμου αποδεικνύονται στη συνείδηση των συμμετεχόντων ως αποτυχημένα ούτε οι επακόλουθες διορθώσεις «ως σημάδια των καιρών». Αντίθετα όλα επικαλύπτονται από μια άλλη σειρά στρεβλωτικών θεωρητικών συνθέσεων που απλώς προετοιμάζουν μια άλλη σειρά κρίσεων. Η τραγωδία που εκφράζει η εξέταση του κυπριακού προβλήματος συνίσταται στο γεγονός ότι οι πρωταγωνιστές δεν έχουν επιτύχει μια πληρέστερη θεώρηση της ιστορίας που να είναι αποκλειστικά δική τους. Αντίθετα η ιστορική μνήμη είναι ελλιπής και αποσπασματική, γεμάτη βολικά χάσματα.[9] Φαντάζει μια μηχανική συλλογή και διαρκή αναδιάταξη δοσμένων πληροφοριών συσκοτιζόμενη από απλοϊκά και βολικά σχήματα χωρίς να λαμβάνει υπόψη τον πόνο και τη δυστυχία των Τουρκοκυπρίων κατά την περίοδο 1963-1967. Αυτή η αδυναμία κατανόησης του ξένου πόνου που μεταφράζεται ως αδυναμία της φαντασίας να λάβει υπόψη άλλες οπτικές γωνίες, είναι σύμπτωμα μονομερούς σκέψης και της μονοδιάστατης ηθικής συμπεριφοράς του οικείου που στερείται φαντασίας και συμπόνιας. Και τα δύο προέρχονται από τη συγκρότηση, μέσω μνήμης, επανάληψης και έργων, ενός περιοριστικού κοινού κόσμου. Συνεπώς ξεπερνώνται με τον εμβολισμό αυτής της πραγματικότητας με άλλες μνήμες και άλλες αφηγήσεις και αυτό δεν είναι τί-

9. Βλ. Παπαδάκης «20 χρόνια μετά από τι; Η πολλαπλή νοηματοδότηση του 1974», σ. 353-355· Paul Sant-Gassia «Διαιρεμένο παρελθόν και ενωμένο παρόν. Αντιλήψεις του ελληνικού αγωνιστικού εθνικισμού στην Κύπρο», σ. 157-188, στο *Η Ανατομία μιας Μεταμόρφωσης*.

ποτε άλλο παρά η αντικατάσταση της περιοριστικής πραγματικότητας, που βρίσκεται σε καθεστώς εγκλεισμού, από μια μεγεθυσμένη που να περικλείει παρά να αποκλείει.

Ο εγκλεισμός αυτός και η διαλεκτική της μισαλλοδοξίας, του αρνητισμού και της δυσλειτουργίας μέσα σε ένα υπανάπτυκτο και μη δημοκρατικό πολιτικό περιβάλλον οδήγησε στην τραγωδία του 1974. Η περίοδος 1960-1974 δεν μπορεί εύκολα να επισκιασθεί από επιφανειακές προσεγγίσεις που περιστρέφονται γύρω από τη φύση της αιτιακής σχέσης του πραξικοπήματος με την καταστροφική τουρκική εισβολή. Οι καταστροφές στην κυπριακή ιστορία είναι προϊόντα της αντικειμενικοποίησης ενός πλέγματος από δυσλειτουργικές καταστάσεις και των διαδικασιών που αυτές ενεργοποιούσαν. Όλες οι συνωμοσίες, η ανάπτυξη ενός παρακράτους και φανατικού κλίματος συνέβαιναν σε ένα χωροχρονικό πλαίσιο που δεν μπορούσε να φανταστεί τον εαυτό του έξω από αυτό. Γι' αυτό και η εχθρική του σχέση με όλα τα εξωτερικά περιβάλλοντα. Η περίοδος αυτή αναδεικνύει την πραγματική φύση των εσωτερικών δυσλειτουργιών που υπάρχουν στην ελληνοκυπριακή κοινότητα. Αν το δούμε από αυτή την άποψη, ήταν μια διαδικασία όξυνσης των δυσλειτουργιών της ελληνοκυπριακής κοινότητας, που η ιστορία τους ανατανακλάται από τη γνωστή διαμάχη μεταξύ Αριστεράς και Δεξιάς πάνω στο πραξικόπημα. Η ιστορία και το περιεχόμενο της συγκεκριμένης διαμάχης εκφράζει ακριβώς τον εγκλωβισμό των ιστορικών υποκειμένων σε ένα πολλαπλό πλέγμα διαστρεβλώσεων που αντανακλώνται στο εσωτερικό της κοινότητας αλλά και σε διακοινοτικό επίπεδο. Το 1974 η ελληνοκυπριακή κοινότητα προσέγγισε ένα τέτοιο σημείο δυσλειτουργιών που προκαλούσαν απανωτές καταστροφές και που οδήγησαν στη μεγάλη καταστροφή. Αν και τη μετά το 1974 περίοδο η ελληνοκυπριακή κοινότητα απέβαλε τα ακραία στοιχεία δυσλειτουργίας, αυτή η διόρθωση ήταν τυπική μιας νοοτροπίας χαρακτηριστικής της ιστορίας του τόπου. Εξασφάλιζε δηλαδή, μόνο μια παροδική μορφή λειτουργικότητας που δεν μπορούσε να αναπτυχθεί από μόνη της αλλά απλώς απέτρεπε την εμφάνιση κρίσεων. Η ελληνοκυπριακή κοινότητα πολύ γρήγορα αφομοίωσε το σοκ της ιστορίας του 1974 στους δικούς της κυρίαρχους νοηματικούς πυρήνες που μοιραία σχετίζονται με την ύπαρξη του προβλήματος. Ως αποτέλεσμα, τα εργαλεία κατανόησης της ιστορίας που κατέληξε στο 1974 είναι τα ίδια που προκάλεσαν την αλυσίδα των γεγονότων που οδήγησαν σε αυτό. Συνεπώς, η ίδια η θεώρηση της κυπριακής ιστορίας δεν έχει ακόμη απαλλαγεί από τα στοιχεία και τους προσανατολισμούς που έχουν προκαλέσει την καταστροφή.

Μια σύντομη ανασκόπηση της κυπριακής ιστορίας φανερώνει με καθαρότητα την κινητήρια δύναμή της. Οι κατευθύνσεις και η συσσώρευση γεγονότων κάτω από την ανάγκη της υπόταξής τους σε τελεολογικά, γραμμικά και άλλα σχήματα είναι μια ασήμαντη και δευτερεύουσα πτυχή του ζητήματος. Η ανάλυση της ύπαρξης, της εσωτερικής αναγκαιότητας των κατευθύνσεων και των οριζόντων είναι η σημαντικότερη πτυχή. Αυτό που δίνει ώθηση στα γεγονότα της σύγχρονης κυπριακής ιστορίας είναι η ύπαρξη στεγανών και μοιραία περιορισμένων, συμπαγών και αυτόνομων συστημάτων αναφοράς και κατανόησης του κόσμου. Είναι αυτό το στοιχείο που καθιστά την ιστορία αυτού που ονομάζουμε κυπριακό πρόβλημα δυνατή. Δηλαδή, η ύπαρξη συγκρούσεων, οι δολοφονίες, η αδυναμία συγκίνησης από τον μη οικείο πόνο και ο εγκλεισμός στο μονότονο και τελικά επικίνδυνα περιορισμένο κοινοτικό περιβάλλον ήταν δυνατά μόνο λόγω μιας στρεβλωμένης και μη δοκιμασμένης θεώρησης του κόσμου. Από μια προοπτική, αυτό που καθιστά την πορεία της κυπριακής ιστορίας γι' αυτή την περίοδο μη αναστρέψιμη, είναι η αδυναμία επικοινωνίας, υπέρβασης και μεγέθυνσης των συστημάτων αυτών μέσω μιας άλλης θεώρησης του κόσμου που να εκθέτει τους ασφυκτικούς περιορισμούς τους. Η τότε εξελικτική κίνηση της πνευματικής και οικονομικής ανάπτυξης δεν ευνοούσε την αποφυγή τραγικών γεγονότων. Κάτι τέτοιο θα ήταν δυνατό μόνο με την ύπαρξη διαφορετικών ανθρώπων. Ο απομονωμένος λαός της Κύπρου, στη δίνη των συμπτωμάτων μιας γενικής υπανάπτυξης, έγινε δέκτης και προστάτης, στη συνέχεια, μιας ριζικά αποπροσανατολισμένης, αδόκιμης και μη επαληθεύσιμης θεώρησης του εαυτού του, της ιστορίας του χώρου και του κόσμου ευρύτερα. Αυτός ο πρωταρχικός πυρήνας ιδεών, παραγωγής κατευθύνσεων και αντιδράσεων είναι η πηγή καταστροφών και παραδοξοτήτων στην ιστορία του Κυπριακού. Αναπτύχθηκε αυτόνομα, αγνόησε και ενοχοποίησε οτιδήποτε δεν τον επιβεβαίωνε και ακολούθησε τη δική του μοναχική πορεία που μπορούσε να οδηγήσει μόνο στην καταστροφή. Και τούτο διότι πέραν του ελλειπτικού του χαρακτήρα, δεν ακολούθησε οποιαδήποτε διαδικασία αυτοδιόρθωσης σε μια παράλληλη επικοινωνία και ύπαρξη με άλλους κόσμους. Στον μοναδικό του ιδιόχρονο και ιδιόρρυθμο, μια θεώρηση του κόσμου στη βάση του αυστηρού εγκλεισμού δομούσε μια πραγματικότητα που λειτουργούσε απρόσκοπτα. Αλλά αυτό που εδώ ονομάζεται λειτουργία είναι ουσιαστικά η ακύρωση της ιστορίας και της χρονικότητας. Ιστορία, σύμφωνα με τον Καστοριάδη, είναι η διαδικασία δημιουργικότητας και θέσμισης που αφήνει ανοικτή τη δυνατότητα αμφισβήτησης όλων των προϊόντων αυτής της ίδιας της θέσμισης. Αυ-

τή η διαδικασία γίνεται αυτόνομα μέσω μιας αδιάλειπτης κριτικής δραστηριότητας ενός συνόλου υποκειμένων και διαμέσου της αυτοεπισκόπησης. Χρονικότητα και χωρικότητα σε αυτή την περίπτωση είναι προϊόντα της διαδικασίας της διαφοράς, της αλλαγής, της ρήξης μεταξύ θεσμίσεων που πάντοτε ωθούν την ανάδυση της καινοτομίας η οποία δεν μπορεί να αναχθεί στο προηγούμενο σύστημα ερμηνείας του κόσμου.

Όταν όμως μια κοινωνία τελεί υπό καθεστώς αυστηρού εγκλεισμού, η χρονικότητα καταργείται αφού ο χρόνος δεν αναφέρεται στη μετάβαση από το ένα σημείο σε ένα άλλο που εμφανίζεται διαφορετικό, αλλά στη συλλογή, σύνταξη και σύνθεση των γεγονότων έτσι ώστε να δημιουργούν ευλογοφανή σχήματα. Χρόνος άρα εκλαμβάνεται η υπόταξη των γεγονότων σε έναν δύσκαμπτο πυρήνα που είναι βαριά αποπροσανατολισμένος. Όταν υπάρχει ανάγκη επικοινωνίας με άλλους κόσμους, και θεωρητικά αυτή η ανάγκη ήταν συνεχής με την ύπαρξη της τουρκοκυπριακής κοινότητας, γίνεται εμφανής μια παραδοξότητα. Το μόνο που μπορεί να υπάρξει τότε είναι η σύγκρουση. Ο πόλεμος, η βία, ο θάνατος, όποτε και αν αυτά συμβαίνουν στην ιστορία του τόπου, υπάρχουν επειδή στη λογική των αυστηρών εγκλεισμών δεν υπάρχουν τα μεσοδιαστήματα που επιτρέπουν τη μετάβαση από τον ένα κόσμο στον άλλο. Έτσι το σύστημα των άλλων κόσμων θα επιτεθεί και θα καταστρέψει τον αποπροσανατολισμένο μικρόκοσμο. Για παράδειγμα, η συμφορά του 1974 συνιστά την κατάρρευση του ελληνοκυπριακού εγκλεισμού. Λόγω ακριβώς της ανυπαρξίας μιας διαδικασίας αυτοδιορθώσεων και παράλληλης ανάπτυξης με τους άλλους γειτονικούς και μη κόσμους, η ελληνοκυπριακή κοινότητα προσέγγισε ένα επίπεδο δυσλειτουργικότητας που προκάλεσε τη βία άλλων κόσμων, πράγμα που συνιστούσε μια παράδοξη και ενστικτώδη αντίδραση μπροστά σε αυτά που έπρεπε να γίνουν χρόνια πριν.

Η μη παράλληλη ανάπτυξη κόσμων και η μη αλληλεπίδρασή τους προκαλεί τα χάσματα που έχουν πάντοτε ως επακόλουθο πολιτικά προβλήματα. Για παράδειγμα, η Κυπριακή Δημοκρατία του 1960 δεν μπορούσε να βρει ερείσματα στον κυπριακό εγκλεισμό. Ως αποτέλεσμα, ο προσανατολισμός της ανεξαρτησίας αντικαθίσταται, με ποικίλες εντάσεις και διαθέσεις, από τον προσανατολισμό της ένωσης που ήδη αποδείχθηκε ότι ήταν ο κατεξοχήν προβληματικός. Η ανεξαρτησία και το κοινό κράτος του 1960 ήταν προϊόν της συνεύρεσης, αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας πολλαπλών κόσμων. Γι' αυτόν τον λόγο, το κοινό κράτος ήταν προσανατολισμένο σε ένα σύστημα ερμηνείας και πρακτικής που δεν υπήρχε στην Κύπρο. Αποτελούσε δηλαδή έναν διορθωτικό μηχανισμό που επαναπροσανατόλιζε τις αποπροσανατολισμένες κοι-

νότητες και τις συντόνιζε σε μια, τόσο μεταξύ τους όσο και με αλλά εξωτερικά περιβάλλοντα, δημιουργική σχέση. Σε αυτή την κοινωνία κόσμων που προσέφερε ένα σύνταγμα και μια λύση, η πραγμάτωση των αποπροσανατολισμένων κατευθύνσεων ήταν αδύνατη. Όταν λοιπόν οι Κύπριοι είχαν θεωρητικά εισχωρήσει στην τροχιά ενός εναρμονισμένου προσανατολισμού που λάμβανε υπόψη τις προοπτικές όλων των αλληλοδιαπλεκόμενων κόσμων σύντομα την εγκατέλειψαν. Με πραγματικούς όρους, εγκατέλειψαν την τροχιά των διορθωμένων προσανατολισμών που επικοινωνούν με μια κοινότητα κόσμων σε σχέση με τους οποίους αναπτύσσονται και αναπροσαρμόζονται.

Αυτό που ακολούθησε μετά την κατάρρευση του κοινού κράτους ήταν μια διαλεκτική των αδιεξόδων. Οι κοινότητες αναπτύσσονται αυτόνομα μέσα σε χωριστικές θεωρήσεις του κόσμου. Η τουρκοκυπριακή κοινότητα μάλιστα βλέπει τον κόσμο μέσα από θύλακες όπου οι εξτρεμιστές αστυνομεύουν τον ίδιο της τον εγκλεισμό. Έννοιες όπως διχοτόμηση και ένωση, αν και είναι ιδεολογικές εμμονές που δύσκολα επικοινωνούν με τις αξιώσεις του ευρύτερου συστήματος των κόσμων όπου οι φορείς τους είναι μπλεγμένοι, εμφανίζονται ως απόλυτες αξιώσεις. Η εκτύλιξη αυτών των απομονωμένων διαλεκτικών δημιούργησε εγκλήματα πολέμου από τη μια κοινότητα στην άλλη, ρήξεις με πολλές δυνάμεις, παρακρατικές οργανώσεις, δολοφονικές απόπειρες, εσωτερική πόλωση, πραξικόπημα και εισβολή. Η περίοδος 1967-1974 αποτελεί μια περίοδο δυναμικής εκτύλιξης της κατεύθυνσης του ελληνοκυπριακού εγκλεισμού. Στην απομόνωση, οι Ελληνοκύπριοι διαστρέβλωσαν τόσο το σύστημα της ερμηνείας του κόσμου και αυτό οδήγησε σε πραξικόπημα με στόχο την ένωση. Δηλαδή, οδήγησε στη βίαιη επιβολή της πραγμάτωσης που επέβαλλε η κατεύθυνση του ελληνοκυπριακού εγκλεισμού. Τη στιγμή όμως που το ελληνοκυπριακό σύστημα αναπαράστασης του κόσμου εισήλθε σε ένα δίκτυο πεδίων όπου είχαν λόγο και άλλοι κόσμοι, τότε αυτό βίαια θα κατέρρεε.[10]

10. Την κατάληξη της διαλεκτικής του αρνητισμού και μιας βαριά αποπροσανατολισμένης κοινωνίας διατύπωσε με καθαρότητα στο καταστατικό του ο Νεοκυπριακός σύνδεσμος. Οι παρεμβάσεις του συνδέσμου συνιστούσαν μια έκκληση για ριζικό και ολικό επαναπροσανατολισμό. Όπως δηλώνει στη διακήρυξη του: «τώρα που στέγνωσαν τα δάκρυα, τώρα που έχει περάσει η οργή και η απελπισία πρέπει να σκεφτούμε [...] μέσα από τις φωτιές του Πενταδάχτυλου πρέπει να πάρουμε ορισμένα μαθήματα». Είναι χαρακτηριστικές οι προτάσεις του συνδέσμου που αποτελούν ιστορικό ντοκουμέντο και προοδευτικό σπάσιμο του τότε απόλυτου κυπριακού εγκλεισμού: «το όνομα Νεοκυπριακός σύνδεσμος δόθηκε συμβολικά στον σύνδεσμο σαν έκφραση της πεποίθησης των μελών του ότι από το χάος και την καταστροφή θα ξεπροβάλει μια καινούργια Κύπρος» (1975, σ. 2).

Το επιχείρημα που παρουσιάζεται εδώ αναφέρεται σε έναν ιδιότυπο προσανατολισμό που ο πυρήνας του δεν είναι μόνο πολιτικός, αλλά κοινωνικός και ιδεολογικός. Και κυρίως είναι ένας πυρήνας που αναπτύσσεται συνεχώς, πριν από το 1974 και μετά. Αν οι Κύπριοι καλλιεργούσαν και συντονίζονταν με έναν διορθωμένο προσανατολισμό, τότε οι εξωτερικοί παράγοντες δεν θα ήταν ικανοί να προκαλέσουν κρίσεις. Βάσει των πιο πάνω, η φύση του κυπριακού προβλήματος δεν αφορά γεγονότα και την άρση τους μέσω ενός νομικού φορμαλισμού. Αφορά μάλλον την ύπαρξη αυτονομημένων συστημάτων υποδοχής και ανάλυσης γεγονότων που δεν είχαν ούτε έχουν ακόμη εισέλθει σε μια αμφίδρομα δημιουργική σχέση μεταξύ τους αλλά ούτε και με άλλους εξωτερικούς κόσμους. Το πρόβλημα συνεχίζεται εξαιτίας του ότι οι δύο κοινότητες δεν έχουν κατορθώσει ακόμη να δομήσουν σταδιακά και συστηματικά μια νέα θεώρηση του κόσμου, λιγότερο αποκλειστική και περισσότερο προσανατολισμένη σε μια γόνιμη, πολλαπλά τροφοδοτούμενη και εμπλουτισμένη κατεύθυνση. Αν αυτό δεν επιτευχθεί, τότε το κυπριακό πρόβλημα θα παραμείνει πρόβλημα δύο έγκλειστων και απομονωμένων θεωρήσεων του κόσμου.

Μια τέτοια θεώρηση της ιστορίας καθίσταται δύσκολη διότι αυτό που επικρατεί στις δύο κοινότητες είναι η επικάλυψη περιόδων και τάσεων αλλά και μια αυστηρά παραδοσιακή θεώρηση της ιστορίας. Κενά καλύπτονται με συμβατικές και κωδικοποιημένες θέσεις που θεμελιώνουν μια στρεβλωμένη και ελλιπή θεώρηση του κόσμου. Το αν έγιναν δικοινοτικές συγκρούσεις, πραξικόπημα και εισβολή είναι ένα πράγμα. Αλλά το ότι έγιναν δεν αποτελεί τον λόγο ύπαρξης τους. Η παραδοσιακή ανάλυση του κυπριακού προβλήματος υποφέρει από αυτή την αχρείαστη διαμάχη αναφορικά με τη σύνταξη και ανασύνταξη μιας σειράς γεγονότων. Γιατί όμως έγιναν; Μήπως η αναφορά, συλλογή και δημοσίευση εγγράφων, μαρτυριών και η εγκαθίδρυση γραμμικών συνδέσεων διαφωτίζει το ερώτημα; Το τελευταίο μάλλον θα πρέπει να τεθεί ως εξής: ποια ήταν τα συστήματα ιδεών και οι προσανατολισμοί στους οποίους οδηγούσαν, και ποιες ήταν οι πρακτικές που προετοίμασαν μια μορφή αντιδράσεων που, με τη σειρά τους, ξεκίνησαν μια αλυσίδα από αυτονομημένες διαδικασίες;

3. Η ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΕΩΝ

Όλα τούτα τα συμπτώματα παρουσιάζονται και πάλι με πυκνότητα την τελευταία περίοδο. Το σχέδιο λύσης Ανάν εμφανίστηκε ως πρόβλημα και ως ερώτημα, και, παρόλο που ένα τέτοιο ερώτημα που να αφορά τη νομιμοποίηση των αξιώσεών τους ποτέ δεν έχει τεθεί, οι απαντήσεις σε αυτό έχουν παραχθεί από τους εγκαθιδρυμένους μηχανισμούς οι οποίοι δύσκολα κρύβουν τις συνθήκες που κατέστησαν την εκδήλωσή τους δυνατή. Και τούτο δεν είναι τυχαίο αφού το κύριο χαρακτηριστικό των μηχανισμών αυτών είναι η έλλειψη σχέσης τους με τις ευεργετικές επιδράσεις του ανέμου της σκέψης. Δηλαδή υπάρχουν επειδή η σκέψη με τις καταλυτικές ιδιότητές της απουσιάζει και δεν ενεργοποιείται. Αν υπάρχει ένα κυρίαρχο χαρακτηριστικό στην κοινωνική και πολιτική ζωή του τόπου είναι αυτό που πολύ εύστοχα ο Κιτρομηλίδης ονομάζει «καχεξία της πολιτικής σκέψης», πράγμα που οδηγεί στην ιδεολογική παγίδευση σε ένα συμβατικό μοντέλο πρόσληψης του πολιτικού προβλήματος.[11] Η ανακύκλωση και η άκριτα βασανιστική επανάληψη ενός συμπαγούς συστήματος από clichés είναι το κύριο χαρακτηριστικό της παραγωγής και ανάπτυξης ιδεολογικών βάσεων της χώρας. Η δραστηριότητα της σκέψης, σε αντίθεση με τη χρήση παγιωμένων ιδεών, εννοείται εδώ ως η διαλυτική δύναμη που θέτει υπό δοκιμασία την αντιστοιχία ή μη μεταξύ αξιώσεων, δογμάτων, παγιωμένων ιδεών και της εκάστοτε ορατής πραγματικότητας, την οποία ως εργαλεία και μέσα αναγνώρισης και κατηγοριοποίησης τα προαναφερθέντα κάθε φορά υποτάσσουν.

Ο αυστηρός κυπριακός εγκλεισμός έχει ως κύριο χαρακτηριστικό την εξουδετέρωση ή την οικειοποίηση γεγονότων και προοπτικών που φέρουν τα σημάδια ενός διαφορετικού, μη οικείου, ενός καινούργιου κόσμου. Ο καινούργιος κόσμος διαφέρει από τον παλιό στο ότι τα θεωρητικά και πρακτικά στηρίγματα του τελευταίου δεν βρίσκουν αντίκρισμα και εφαρμογή ούτε και καλύπτονται από τους ορίζοντες που διανοίγει ο νέος κόσμος. Αφού μεσολαβήσει πρώτα μια παραλυτική αμηχανία τότε συμβαίνουν δύο πράγματα. Από τη μία, ο παλιός κόσμος αφού συνέλθει από τη νευρική του αμηχανία ενστικτωδώς ανασυντάσσεται επιστρατεύοντας όλα όσα δικαιολογούν την ύπαρξή του. Τη στιγμή που ένας καινούργιος κόσμος περιμένει, ο παλιός ενεργοποιεί τους μηχανισμούς που καθιστούν τη δική του αλήθεια ορατή, κυρίαρχη, με αξιώσεις απολυτότητας. Έτσι, ο νέος κόσμος, ο οποίος για λίγο

11. Βλ. Κιτρομηλίδης (1998-1999).

προκαλεί παράλυση, είτε ενσωματώνεται στον κυρίαρχο πυρήνα των θεωριών και πρακτικών, υποτάσσεται δηλαδή στους μηχανισμούς αλήθειας του παλιού κόσμου, χάνοντας έτσι την αξίωση της καινοτομίας, είτε απωθείται και αποκηρύσσεται ως φορέας εχθρότητας.

Μια άλλη επιλογή είναι δυσκολότερη και ο μόνος τρόπος διαφυγής από τον εγκλεισμό του παλιού κόσμου και τα αδιέξοδα μπροστά στα οποία μας φέρνει όταν αυτός και η βολική του βεβαιότητα απειλούνται. Τούτη η επιλογή συνίσταται στην αναγνώριση του καινούργιου κόσμου και των νέων μηχανισμών νομιμοποίησης και αλήθειας που φέρνει μαζί του. Το σπάσιμο του περιοριστικού εγκλεισμού θα γίνει όταν οι κυρίαρχοι μηχανισμοί αντίδρασης, που εκπροσωπούν την κυρίαρχη εθνικιστική ιδεολογία και που είναι στέρεα θεμελιωμένοι στην εκπαίδευση και στα ΜΜΕ, εξασθενίσουν και ανοίξουν τον δρόμο σε διαφορετικούς τρόπους σκέψης και αντίδρασης αφήνοντας τον νέο κόσμο να εκτυλιχθεί. Ο νέος κόσμος δεν θα μπορεί να εξηγηθεί και να νομιμοποιηθεί με τους μηχανισμούς του παλιού γιατί θα φέρει μαζί του τους δικούς του μηχανισμούς αλήθειας και αναγνώρισης.

Το κυπριακό πρόβλημα δεν συνδέεται συχνά με την κοινωνική ιστορία και τα κοινωνικά φαινόμενα του τόπου. Ούτε συναρτάται βέβαια με την κίνηση της ιστορίας πέρα από τις συχνές αναφορές στην αιτιακή σχέση γεγονότων που επιλεκτικά συσσωρεύονται και προσφέρονται κάθε φορά για ανάλυση. Μια τέτοια σύνδεση θα μπορούσε να εντάξει το πρόβλημα σε μια ευρύτερη προοπτική που να αναφέρεται κυρίως στο μέλλον. Η κυπριακή κοινωνία έχει έναν ιδιάζοντα ιδιόχρονο που κύριο χαρακτηριστικό του είναι ότι αγγίζει τα όρια εξάντλησής του. Υπάρχουν σοβαρότατα προβλήματα και η φύση τέτοιων προβλημάτων συνδέεται με τη φύση του πολιτικού προβλήματος. Ο κυπριακός χώρος και χρόνος έχουν εξαντλήσει τις δυνατότητές τους και δεν μπορούν να ανανεώσουν και να εκσυγχρονίσουν τον εαυτό τους. Από τα σχολεία και τα ΜΜΕ έως το κράτος, που έχει βαθιές ρίζες στον νεποτισμό, όλα επαναλαμβάνονται χωρίς πραγματικά κάτι να αλλάζει. Πέραν τούτου, η ομοιογένεια αυτή οφείλεται στο ότι ο κυπριακός χωρόχρονος είναι ασφυκτικά περιορισμένος εμποδίζοντας την ανάπτυξη συνθηκών που θα επέφεραν αλλαγή.

Η εξελικτική πορεία της κυπριακής κοινωνίας έχει προσεγγίσει ένα σημείο όπου γίνεται φανερή η ανάγκη πολλαπλών διορθώσεων εφόσον μια σειρά από λόγους δεν ευνόησαν την ανάπτυξη στέρεων και δυναμικών προσανατολισμών. Έτσι η ανάγκη των διορθώσεων προκύπτει από την ύπαρξη στρεβλώσεων οι οποίες ως κλειστά συστήματα εξαντλούνται με την ωρίμανσή τους. Όντας δομικές και διαστρωματωμένες, οι στρεβλώσεις αυτές δεν α-

παντούν στις προκλήσεις οι οποίες προκαλούν την εκδήλωση ποικίλων μοντέλων αντιμετώπισης προβλημάτων. Όσο μεγαλύτερα είναι τα προβλήματα τόσο μεγαλύτερες είναι οι στρεβλώσεις. Και επομένως είναι μεγαλύτερη και η αδυναμία ανταπόκρισης και συμμόρφωσης. Τα προβλήματα απλώς εκθέτουν την αναποτελεσματικότητα των εργαλείων που παραδοσιακά θεωρούνται ως η θεραπεία τους. Πολλαπλές και διαστρωματωμένες στρεβλώσεις είναι ό,τι συντηρεί το γονίδιο της καταστροφής. Το τελευταίο ισοδυναμεί με την αμηχανία ενός κόσμου μπροστά στα προβλήματα που του παρουσιάζονται.

Εκτός από την καταστροφή, που είναι η πλήρης αδυναμία ανταπόκρισης στην εμφάνιση δεσμών από προβλήματα, υπάρχουν και οι διορθώσεις. Πολλαπλές στρεβλώσεις χρειάζονται πολλαπλές διορθώσεις για να δημιουργήσουν πεδία και ανοίγματα όπου οι αξιώσεις αποτελεσματικότητας και συνέχειας θα υποβάλλονται στην εξέταση μιας εσωτερικής και μιας εξωτερικής πρόκλησης που εξασφαλίζει ανάπτυξη και λειτουργικότητα. Και τούτο γιατί στρεβλωμένες κοινωνίες είναι κλειστές κοινωνίες. Σε αυτή την περίπτωση οι διορθωτικές επιδράσεις της σκέψης και του εξωτερικού περιβάλλοντος απουσιάζουν. Αυτό που υπάρχει τότε είναι μια συνεχής αυτοεπιβεβαίωση και περιχαράκωση σε έναν κόσμο που δικαιολογείται μόνο μέσα από τα δικά του εργαλεία. Γι' αυτό και η έλλειψη κοινωνίας με άλλους κόσμους, μιας και τον καλούν να αυτοδιορθωθεί, δηλαδή να σπάσει το προνόμιο της αυτοβεβαίωσης. Καμιά κοινωνία δεν ξεφεύγει από τη μοίρα των στρεβλώσεών της. Ο ασφυκτικός τύπος του κυπριακού χωροχρόνου απλώς αναβάλλει το αδιέξοδο των στρεβλώσεων και δεν τις καταργεί. Οι στρεβλώσεις αυτές επιτρέπονται λόγω ακριβώς της ανυπαρξίας μιας κοινωνίας πολλαπλών κόσμων που εκφράζουν ετερογενείς χώρους και χρόνους και επιφέρουν συνεχείς διορθώσεις σε ό,τι φιλοδοξεί να είναι μέρος ενός ολοένα και πιο ανοικτού κόσμου.

Το σχέδιο Ανάν λειτούργησε ως ένας εξωτερικός κόσμος που δημιουργούσε απαιτήσεις στις οποίες δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν οι προσανατολισμοί που καλλιεργούν οι δομές της κυπριακής κοινωνίας. Η μανιώδης πολεμική εναντίον του εκφράζει την επιθυμία του κυρίαρχου συστήματος να διατηρήσει τον εαυτό του ακέραιο. Το σχέδιο λύσης ενεργοποίησε όλους τους μηχανισμούς αντίδρασης που φάνηκε ότι μπορούσαν μόνο να ανταποκριθούν καταστρέφοντας τους ορίζοντες που διάνοιγε το ίδιο το σχέδιο. Πέραν τούτου, έβγαλε και πάλι στην επιφάνεια το γονίδιο της καταστροφής που τρέφει το κυπριακό πεδίο. Αυτό το γονίδιο αφορά την έκθεση πολλαπλών δυσλειτουργιών στην εμφάνιση και τις απαιτήσεις μιας πρόκλησης. Αν δεν ελαχιστοποιηθεί το βάθος και η ένταση των δυσλειτουργιών αυτών δεν

μπορεί να υπάρξει συμφωνία λύσης και εφαρμογή της. Διαφορετικά, έστω και αν ακόμη υπάρξει λύση, αυτή θα φέρει μαζί της και τον κίνδυνο εμφάνισης σοβαρών δυσλειτουργιών που θα απειλούν με πολλαπλή κατάρρευση. Το σχέδιο Ανάν δύσκολα θα μπορούσε να εφαρμοστεί γιατί δεν υπήρχαν τα πεδία στήριξης και λειτουργικότητας που θα μπορούσαν να αντέξουν μια τέτοια πίεση και πρόκληση.

Ο εγκλωβισμός της πολιτικής αντίληψης των Ελληνοκυπρίων σε μια διαλεκτική της δυσλειτουργίας αδυνατούσε να αντιδράσει θετικά σε ένα σχέδιο που παρουσιαζόταν ως μια διορθωτική παρέμβαση. Πουθενά στα υποσυστήματα του ελληνοκυπριακού λόγου και αντίληψης δεν υπάρχει μια νησίδα που να εκλαμβάνει τη λύση με βάση την ομοσπονδία ως μια επιθυμητή ή μελλοντική εξέλιξη. Κατά μία έννοια, η λύση με βάση την ομοσπονδία και η πολιτική φιλοσοφία που αυτή απαιτεί και φέρει μαζί της, δεν καλύπτονται από τους ορίζοντες αναμονής του ελληνοκυπριακού πεδίου πρόσληψης. Γι' αυτό και το σχέδιο έχει επανειλημμένα χαρακτηριστεί εκτρωματικό και τερατώδες. Αυτοί οι δύο όροι εκφράζουν τη μορφή αυτή των αντιδράσεων που είναι τυπικές στις περιπτώσεις όπου οι νόμοι ενός κλειστού συστήματος δεν αναγνωρίζουν κάτι ξένο προς αυτούς καθώς αυτό «εκρήγνυται» μπροστά τους. Στη λογική της ανάδυσης των συμβάντων,[12] έκτρωμα χαρακτηρίζεται αυτό που δεν καλύπτεται από τις κατηγορίες μας, τις πρακτικές μας, το διατιθέμενο ιδεολογικό οπλοστάσιο και τα εργαλεία που κάνουν φαινόμενα του κόσμου αναγνωρίσιμα. Αν όμως έτσι έχουν τα πράγματα, τότε το πρόβλημα είναι πολύ σοβαρό και τούτο γιατί τα στοιχεία που περιέχει το σχέδιο αυτό προκύπτουν από την ιστορία του προβλήματος και της ίδιας της διαπραγματευτικής διαδικασίας. Ενώ λοιπόν μέσα σε αυτό το πνεύμα τα Ηνωμένα Έθνη παρουσίασαν ένα διορθωτικό σύστημα μη αναγώγιμο στα αντίστοιχα κοινοτικά, οι Ελληνοκύπριοι δεν μπορούσαν να αναγνωρίσουν αυτό το σύστημα, με αποτέλεσμα να εμφανίζεται σε αυτούς ως τερατώδες.

Η ιστορία των κομματικών συμμαχιών, η διάταξή[13] τους καθώς και η ιδε-

12. Βλ. Derrida (1989, 1994).

13. Για μια ανάλυση της διάταξης αυτής βλ. Περιστιάνης, «Δεξιά-Αριστερά, Ελληνοκεντρισμός-Κυπροκεντρισμός: το εκκρεμές των συλλογικών ταυτίσεων μετά το 1974», στο *Η Ανατομία μιας Μεταμόρφωσης*. Η ανάλυση του Περιστιάνη αναδεικνύει βασικά το κοινό έδαφος του κυπριακού εγκλεισμού μέσα στο οποίο ξεδιπλώνεται η δράση των κυπριακών κομμάτων. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ο εθνικισμός της ΕΔΕΚ, για παράδειγμα, σημαίνει την ανάδειξη του εγκλεισμού ως τη μεγαλύτερη δύναμη ορισμού κατευθύνσεων και ως την κοινή πηγή άντλησης όλων των πολιτικών δυνάμεων. Και το ίδιο θα μπορούσε κάποιος να πει για ένα μεταγενέστερο εθνικισμό του ΑΚΕΛ.

ολογία των πολιτικών δυνάμεων στην Κύπρο φανερώνει πολλά σημαντικά πράγματα αναφορικά με την ύπαρξη πολλαπλών στρεβλώσεων. Ο Μακάριος κατόρθωσε να έχει την υποστήριξη ενός μεγάλου φάσματος δυνάμεων από τη Δεξιά μέχρι την Αριστερά. Αυτή η παράδοξη συμμαχία σπάζει μετά την τραγωδία του 1974. Ο ΔΗΣΥ, αν και αποτελείται και από μακαριακές δυνάμεις, στιγματίζεται ως προδοτικός γιατί στεγάζει εγκληματικά στοιχεία της ΕΟΚΑ Β΄. Από την άλλη, έχουμε τον συνασπισμό των μακαριακών δυνάμεων με τη γνωστή συγκυβέρνηση ΑΚΕΛ-ΔΗΚΟ. Τη δημιουργική διακυβέρνηση Βασιλείου ακολουθεί, βασιζόμενη σε μια λανθάνουσα εθνικιστική εγγύτητα, η συγκυβέρνηση ΔΗΣΥ-ΔΗΚΟ. Ακόλουθα έχουμε τη συνένωση και πάλι των δημοκρατικών πατριωτικών δυνάμεων. Όλες αυτές οι συμμαχίες ποτέ δεν είχαν ως άξονα το Κυπριακό αλλά κινούνταν μόνο στο επίπεδο των εσωτερικών στρεβλώσεων της ελληνοκυπριακής κοινότητας με βάση τις ορατές και χειροπιαστές κατευθύνσεις που επέβαλλε η πολιτική εμπειρία του πραξικοπήματος. Έτσι η έκθεση των στρεβλώσεων αυτών πάντοτε προκαλούσε ρήξη όταν το κυπριακό πρόβλημα κυριαρχούσε των εσωτερικών στρεβλώσεων και ακύρωνε τη λογική τους. Η συμμαχία ΑΚΕΛ-ΔΗΣΥ ενάντια στον φορμαλισμό της δηκοϊκής πολιτικής σχολής και οι μεταγενέστερες προσπάθειες σύμπηξης εθνικού μετώπου ήταν οι μόνες προσπάθειες για φυσικές συμμαχίες.

Στο πρόσφατο εσωτερικό κομματικό πεδίο οι πολλαπλές, διαστρωματωμένες στρεβλώσεις, αφορούν κυρίως στις πολιτικές συμμαχίες αλλά και στην ίδια την ιδεολογία των πολιτικών κομμάτων. Το ΑΚΕΛ είναι ένα κομμουνιστικό κόμμα με μια ιδιότυπη ιδεολογική ακαμψία η οποία αποκαλύπτεται με έναν φορμαλιστικό τρόπο που είναι συγχρόνως ασύμβατος με την καθημερινή του πρακτική η οποία παρουσιάζει δείγματα λειτουργικού πολιτικού ορθολογισμού. Το κόμμα αυτό, αν και πολλές φορές αντιφατικό και το ίδιο φορέας απολυτότητας και δογματισμού,[14] υπήρξε ο πιο σταθερός φορέας και θεσμός καλλιέργειας εκσυγχρονιστικών και φιλελεύθερων στάσεων και πρακτικών στην ελληνοκυπριακή κοινότητα. Ο ΔΗΣΥ είναι ένα κόμμα του οποίου η φιλελεύθερη τάση βρίσκεται σε διαρκή αντιπαλότητα με την εθνικιστική. Η φορά και η δύναμη των πολιτικών εξελίξεων δύσκολα θα διατηρή-

14. Αυτή ακριβώς η αδυναμία του ΑΚΕΛ ως ενός συμπαγούς μηχανισμού να προσαρμοστεί με πραγματικούς όρους στις πολιτικές εξελίξεις μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων δείχνει το κυρίαρχο ρεύμα του αυστηρού εγκλεισμού που διαπερνά, εξ ορισμού, όλες τις πολιτικές δυνάμεις. Ειδικά, ο ιδεολογικός εγκλεισμός του ΑΚΕΛ, όπως αυτός είναι ενταγμένος στο γενικότερο περιβάλλον των πολλαπλών στρεβλώσεων, φθείρει πολλές φορές το ίδιο το κόμμα.

σει αυτή την κατ' επίφαση ιδεολογική συνοχή. Ο ΔΗΣΥ αποτελείται ουσιαστικά από ένα σύγχρονο φιλελεύθερο ρεύμα και ένα ρεύμα χαρακτηριστικά εθνικιστικό και συντηρητικό, με τις πιο στέρεες βάσεις σε ολόκληρο το ιδεολογικό στερέωμα. Το ΔΗΚΟ είναι ένα εθνικιστικό κόμμα με βαθιές ρίζες στο κρατικό κατεστημένο και με πολλαπλά νομιμοποιητικά ερείσματα που δεν διαθέτει κανένα άλλο κόμμα στην Κύπρο, γι' αυτό και η προσαρμοστικότητά του στις πολιτικές συμμαχίες. Αφενός, είναι φορέας του εθνικισμού λόγω των ιστορικών δεσμών του με την εθνικιστική παράδοση και, αφετέρου, λόγω μακαριακών καταβολών, είναι φορέας νομιμοποίησης ως «προοδευτική δημοκρατική δύναμη». Αυτές οι δύο παραδοσιακές νησίδες καταξίωσης φέρουν το κόμμα σε κατάσταση πλεονεκτική αφού μπορεί να θέτει νόμιμες αξιώσεις σε σχέση με την κυρίαρχη εθνικιστική ιδεολογία. Όλα αυτά δημιουργούν τον δηκοϊκό τύπο ως αυτό που υπό το μανδύα του ρυθμιστικού ρόλου παίρνει πάντοτε περισσότερα από όσα αξίζει. Η ΕΔΕΚ είναι το ασθενέστερο εθνικιστικό κόμμα με δυνατή, περιθωριοποιημένη προοδευτική πτέρυγα. Είναι το πιο εύκαμπτο και λιγότερο απόλυτο από τα εθνικιστικά κόμματα. Ουσιαστικά η φυσιολογική της ροπή και κατεύθυνση με προοπτικές δυναμικής είναι με τη μεριά των εκσυγχρονιστών.

Οι λειτουργικές συμμαχίες είναι ό,τι απουσιάζει από την πολιτική δραστηριότητα. Η ιστορική μαρτυρία, έστω και λίγων δεκαετιών, καθώς και η δυναμική και εμπειρία που αυτή δημιουργεί, οδηγεί στις ακόλουθες επισημάνσεις. Το κλασικό σύνταγμα δυνάμεων μεταξύ ΑΚΕΛ-ΔΗΚΟ και ΔΗΣΥ-ΔΗΚΟ είναι αδιέξοδο. Ένας τέτοιος συνασπισμός δικαιολογείται με την επίκληση ιδεολογικών στηριγμάτων που ως τέτοια αφορούν την πρόσφατη ιστορία της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Έτσι δημιουργούνται συνεργασίες είτε λόγω του ολοένα και πιο χαλαρού μακρινού μακαριακού δεσμού είτε λόγω της πανίσχυρης εθνικιστικής συγγένειας. Τέτοιες συνεργασίες στερούνται νομιμοποιητικών μέσων και ποτέ δεν αναπτύσσουν μια αυτόνομη δυναμική πέρα από αυτή που δημιουργεί η συμμετοχή στην εξουσία η οποία γίνεται με τρόπο ιδιοκτησιακό. Κατά συνέπεια, ως τέτοιες δεν έχουν εφαρμογή είτε σε σχέση με την τουρκοκυπριακή κοινότητα είτε σε σχέση με την Ευρώπη και το ευρύτερο διεθνές περιβάλλον. Όπως και στην ιστορική πορεία του πολιτικού προβλήματος έτσι και στο επίπεδο των συμμαχιών, οι στρεβλώσεις οδηγούν σε πολλαπλές κρίσεις. Μια από αυτές ήταν η δυσλειτουργική συμμαχία ΑΚΕΛ-ΔΗΚΟ την οποία διόρθωσε η ανανεωτική διακυβέρνηση του Γιώργου Βασιλείου. Αυτή η διακυβέρνηση έθεσε τέλος στην απόλυτη ταύτιση του κράτους με τα κομματικά συμφέροντα και την εξάρτηση της αναγνω-

ρισιμότητας των πολιτών αλλά και της πρόσβασής τους στο κρατικό σύστημα από τις πολιτικές τους πεποιθήσεις. Βέβαια αυτή η διόρθωση προκαλεί την ανασύσταση του δηκοϊκού απορριπτισμού που συμπράττει με το ΔΗΣΥ το 1993. Σε κάθε περίπτωση, δεν υπάρχει κανένας λόγος για να θεωρείται η περίοδος 1977-1988 δημοκρατική, εφόσον υπήρχε ολική κομματικοκρατία και ιδεολογική ακινησία υποστηριζόμενες από έναν χαρακτηριστικά στείρο και κενό πολιτικό λόγο που είναι τυπικός των εθνικιστικών κομμάτων του κυπριακού «ενδιάμεσου χώρου».

Η αυτοδιόρθωση των κοινοτήτων είναι η βασικότερη προϋπόθεση για τη μετάβαση στο επόμενο στάδιο που είναι η αυτοδιόρθωση του συνόλου, της Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας. Στην ελληνοκυπριακή πλευρά, δεν υπήρξε ποτέ κινητήριος μοχλός και δυναμική πολιτικής που να έχει ως συνεχή ιδεολογία και πρακτική μια προσέγγιση που σταδιακά θα έφερε και θα στέριωνε ένα πολιτικό προσανατολισμό προς διορθωτικές αλλαγές και τον εκσυγχρονισμό της ελληνοκυπριακής κοινωνίας. Δεν έγινε άρα δυνατή η αποκρυστάλλωση του πολιτικού πεδίου και η καλλιέργεια της ανάγκης αλλά και της αναμονής φυσικών συμμαχιών. Χωρίς τέτοιες συμμαχίες δεν υπάρχει λειτουργικότητα ούτε καλλιεργημένοι προσανατολισμοί που μπορούν να αναπτυχθούν από μεγάλες μάζες για τις οποίες θα φαντάζουν λογικά επακόλουθα και καταλήξεις συγκεκριμένων διαδικασιών.

Η ένταξη στην τροχιά της λύσης θα επέλθει μόνο με την επικράτηση των εκσυγχρονιστών πάνω στους εθνικιστές. Μια τέτοια επικράτηση θα καθιστά την εθνικιστική ιδεολογία ασύμβατη, ασύμφορη και δυσλειτουργική και αυτό θα πρέπει να γίνει με την απονομιμοποίησή της. Επειδή η εθνικιστική ιδεολογία είναι παντοδύναμη στο οικείο περιβάλλον της και ασθενική σε ένα σύνολο κόσμων, οι εκσυγχρονιστές θα πρέπει να εγκαθιδρύσουν μόνιμες νησίδες επαφής με άλλους κόσμους μιας και ο εθνικισμός πρώτος από όλους ελέγχει και ταξινομεί το συνολικό πλέγμα των απόψεων που διακινούνται σε έναν χώρο. Οι άλλοι κόσμοι συνεπώς θα κλονίζουν την αποτελεσματικότητα του εθνικισμού που περιορίζεται μέσα στους δικούς του χωροχρονικούς περιορισμούς. Πέραν τούτου, οι εκσυγχρονιστές έχουν την υποστήριξη της ιστορικής εμπειρίας και του πλεονεκτήματος της επικοινωνίας.

Το πλήγμα κατά της εθνικιστικής ιδεολογίας θα είναι ένα πλήγμα μέσω της δύναμης αυτών που ξέρουν να αγαπούν την ολότητα του περιβάλλοντος κόσμου και προπάντων αυτών που έγκαιρα έχουν συνειδητοποιήσει τη ματαιότητα της διαλεκτικής του αρνητισμού. Αυτός ο αναγκαίος εσωτερικός ανταγωνισμός και η ρήξη δεν έχουν γίνει μέχρι τώρα. Και όμως από αυτή τη

διαπάλη και την εσωτερική κίνηση που αυτή θα προσδώσει περνά ο δρόμος προς τη λύση. Αυτή η αναγκαία διαπάλη δεν ταυτίζεται απόλυτα με τη μάχη κυπροκεντρισμού-ελληνοκεντρισμού, έστω και αν η μεγάλη μάζα των εκσυγχρονιστών βρίσκεται στο στρατόπεδο των πρώτων. Θεωρητικά οι δύο αυτές τάσεις εκτυλίσσονται στα όρια του κυπριακού εγκλεισμού ως φυσική αντίδραση η μία προς στην άλλη, χωρίς να έχουν δημιουργική σχέση με ευρύτερα περιβάλλοντα. Και οι δύο τάσεις ανεξάρτητα από τις ρητορικές τους αξιώσεις ξεκινούν με τα δεδομένα του ίδιου εγκλεισμού. Ο κυπροκεντρισμός μπορεί την πρώτη δεκαετία μετά το 1974 να ήταν μια μερικώς διορθωτική ιδεολογία αλλά ο χαρακτήρας της ήταν μεταβατικός.[15] Ο διορθωτικός προσανατολισμός μιας εκσυγχρονιστικής ιδεολογίας θα αφορούσε μια ευρύτερη κοινωνία περιβαλλόντων και θα υπερέβαινε την απλή διορθωτική αντίδραση απέναντι στις στρεβλώσεις της ελληνοκυπριακής κοινωνίας. Δεν υπάρχουν σοβαροί λόγοι, για παράδειγμα, για να υποστηρίζει κάποιος ότι ο κυπροκεντρισμός του ΑΚΕΛ σπάζει τα σύνορα του κυπριακού εγκλεισμού. Με αυτή την έννοια δεν υπάρχουν επίσης λόγοι για να ισχυρισθεί κάποιος ότι μια μορφή ελληνοκεντρισμού δεν μπορεί να σπάσει τα σύνορα του ίδιου εγκλεισμού.

Η ανάλυση που επιχειρείται εδώ θέτει το κυπριακό ζήτημα σε μια διαφορετική από την παραδοσιακή τουλάχιστον βάση. Ας δούμε κάποια θεωρητικά συμπεράσματα που προκύπτουν από μια τέτοια ανάλυση. Αν λοιπόν η φύση του κυπριακού προβλήματος συνδέεται με ασυντόνιστους και στρεβλωμένους προσανατολισμούς, τότε η διαδικασία επανένωσης θα πρέπει να επικεντρωθεί στους προσανατολισμούς αυτούς. Αν η κυπριακή κοινωνία υποφέρει από στρεβλώσεις σε πολλαπλά επίπεδα, τότε το πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο χρειάζεται συνεχείς και πολλαπλές διορθώσεις, δηλαδή, έναν διορθωτικό προσανατολισμό υπό τη μορφή ενός λειτουργικού και δοκιμασμένου ορθολογισμού. Αν ο πυρήνας του συστήματος ανάλυσης της ιστορίας που παράγει το γονίδιο της καταστροφής εξακολουθεί να υπάρχει, τότε η καταστροφή είναι ακόμη μια δυστυχής πιθανότητα.[16] Είναι φανε-

15. Γι' αυτό και ο Νεοκυπριακός σύνδεσμος υπερτόνιζε την ανάγκη προώθησης και σεβασμού των κρατικών συμβόλων, πράγμα που υπάρχει σήμερα χωρίς αυτό να εντάσσεται σε μια πιο προοδευτική προσέγγιση του προβλήματος. Το να είναι κάποιος κυπροκεντρικός στις θεωρήσεις του και να υπερτονίζει τα κοινά πολιτιστικά στοιχεία της Κύπρου δεν σπάζει τον εγκλεισμό, όπως δεν τον έσπασε η χρήση των ελληνικών κρατικών συμβόλων. Αντίθετα, ο όρος του κυπροκεντρισμού στην αντίληψη κάποιων άλλων ίσως να επιβεβαιώνει και να αντλεί από τον εγκλεισμό αυτό, και σε μια πλήρη αντιστροφή των πολιτικών όρων, να γίνεται τελικά φορέας του.

16. Στη σχετικά πρόσφατη ιστορία της Κύπρου αυτό εμφανίστηκε με τα γεγονότα της Δε-

ρό ότι δεν μπορεί να υπάρξει όραμα, πολιτική, πολιτισμική και οικονομική ανάπτυξη αν δεν διαρρηχθούν οι πυρήνες του κυπριακού εγκλεισμού. Αντίθετα, και ειδικά κατόπιν της πίεσης και πρόκλησης ξένων κόσμων και χωροχρόνων, υπάρχει ο κίνδυνος πολλαπλής κατάρρευσης και κρίσης.

Το γεγονός ότι τέτοια θέματα δεν θίγονται στη νομικίστικη αντίληψη του Κυπριακού είναι ανησυχητικό γιατί οι ρυθμίσεις και διορθώσεις που μια τέτοια προσέγγιση τυχόν επιτύχει, θα αφομοιωθούν και θα ερμηνευτούν από το κυρίαρχο σύστημα υποδοχής. Από αυτή την οπτική γωνία, λιγότερη σημασία έχουν νομικές αλλαγές στο σχέδιο λύσης αφ' εαυτές, που κατά μία έννοια δεν υπάρχουν ως τέτοιες, και περισσότερη ο τύπος της δεκτικότητας, η νοοτροπία και ο προσανατολισμός του περιβάλλοντος στο οποίο μια σειρά ριζικών ρυθμίσεων θα εισέλθουν και θα βιωθούν, καθώς και ο χαρακτήρας της μοιραίας οικειοποίησής τους από το περιβάλλον αυτό.

Η Κύπρος θα ενταχθεί στην τελική τροχιά διορθώσεων με τη δυναμική που θα δημιουργήσει η έναρξη της διαδικασίας διευθέτησης του πολιτικού προβλήματος. Η λύση θα πρέπει να θεωρηθεί ως αγωγός εκσυγχρονισμού και λειτουργικότητας. Χωρίς λύση, κυρίαρχη ιδεολογία παραμένει η διαλεκτική του αρνητισμού η οποία είναι εξ ορισμού μια βραχυπρόθεσμη διαλεκτική που θέτει το θέμα των διορθώσεων σε ένα επίπεδο νομικό, το οποίο χαρακτηρίζει η στατικότητα και η αναβλητικότητα, και που φιλοδοξεί απλώς να εξασφαλίσει μια κάποια προσωρινή μορφή υποφερτής λειτουργικότητας. Η τελευταία συνίσταται σε τοπικές αντιδράσεις σε δυσλειτουργίες που εξασφαλίζουν απλώς μια προσωρινή ροή των πραγμάτων. Αυτή η νοοτροπία όχι μόνο δεν λύνει το πρόβλημα αλλά αντίθετα καθιστά την ανάδυση της επόμενης δέσμης δυσλειτουργιών πιο έντονη, πιο δικτυωμένη και πιο σοβαρή. Αν στην απομόνωση του κυπριακού ιδιόχρονου και ιδιόρρυθμου οι διορθώσεις θα επαφίονταν στην αργή ροή του χρόνου, τώρα θα πραγματοποιηθούν μέσα από την επιτακτική ανάγκη της εύρυθμης λειτουργίας.

Πολλές φορές η αλλαγή δεν μπορεί να προέλθει από τους ίδιους τους φορείς που την καλούν μιας και οι ίδιοι είναι φορείς μια συγκεκριμένης τροπής του νου που αρνείται επίμονα να εγκαταλείψει τον εαυτό του. Μπορεί άρα να επέλθει με νέες γενεές ή με επαφή με ανθρώπους που αντιπροσωπεύ-

---

ρύνειας και με τη σεναριολογία για την έλευση των πυραύλων S300. Η λογική πίσω από τα δύο φαινόμενα ήταν εξ αρχής λανθασμένη και ως τέτοια προσέκρουσε σε εμπόδια που έθεταν άλλα συστήματα ανάλυσης του κόσμου. Η όλη λογική του εξοπλισμού με ένα υπερσύγχρονο οπλικό σύστημα και η πορεία με μοτοσικλέτες δεν υπόσχονται μια διαλεκτική λειτουργικών εξελίξεων, όπως έδειξε και η κατάληξή τους.

ουν μια διαφορετική οπτική γωνία από την οποία βιώνεται ο κόσμος. Όλα τούτα θα υπάρξουν στον νέο κόσμο, όπου η σύνθεση και η μετέπειτα αυτονομημένη συμπύκνωση οπτικών γωνιών και διαφορετικών σκέψεων θα δημιουργήσει έναν νέο κοινό κόσμο ως μια κοινή πραγματικότητα που θα συντηρείται με μηχανισμούς φαντασίας, μνήμης και επανάληψης.[17] Η λύση μπορεί να καταστεί φορέας και δημιουργός ενός πεδίου λειτουργικότητας που εκ των πραγμάτων θα καταστήσει το σύμπλεγμα ιδεολογιών και πρακτικών που κυριαρχούσαν για τόσα χρόνια στον τόπο άκυρο. Αρχικά οι δύο κοινότητες δεν θα μπορούν να εξαντλούνται στις αυτοκαθοριζόμενες ανάγκες του δικού τους μικρόκοσμου αφού θα αναγκαστούν να έρθουν σε ουσιαστική κοινωνία και συμμετοχή διαμέσου κοινών σφαιρών σύμπραξης και εκπροσώπησης. Θα δημιουργηθεί έτσι μια παράλληλη διαδικασία και νησίδα παραγωγής νέων προσεγγίσεων και οπτικών γωνιών. Αυτές οι προσεγγίσεις θα σπάσουν το μονοπώλιο που έχουν οι κοινότητες στην εξιστόρηση και αφομοίωση των γεγονότων και θα αποτελούν νησίδες διαφυγής και σημεία από όπου θα αναπτυχθεί μια ολική θεώρηση της Κύπρου.[18] Είναι πάνω σε αυτές τις νησίδες διαφυγής, μέσα στην αυτονομημένη ανάπτυξη και εκτύλιξή τους, στην τελική αλληλοεισχώρηση και σύσμιξή τους, που είναι κρυμμένη η πιθανότητα δόμησης μιας στέρεας, διευρυμένης και ανακαινισμένης πολιτικής αντίληψης αλλά κυρίως μιας διορθωμένης και λειτουργικής χώρας.

17. Όπως έχει δείξει η Hannah Arendt (1958, 1982) στην ανάλυση της δημόσιας σφαίρας ως μιας πραγματικότητας που δομείται με ό,τι είναι ακουστό και ορατό και συντηρείται μέσω μνήμης και επανάληψης, το ερώτημα αναφορικά με το τι περικλείεται και τι αποκλείεται κάθε φορά, μπορεί να προσεγγισθεί στη βάση μιας μεγεθυσμένης νοοτροπίας που λαμβάνει υπόψη διαφορετικές οπτικές γωνίες και, επομένως, δομεί για κάθε φορά μια λιγότερα αποκλειστική πραγματικότητα που αγνοεί λιγότερο διαφορετικούς και λησμονημένους από τον οικείο κόσμους.

18. Αυτό το όραμα διατυπώθηκε από έναν κύπριο διανοούμενο, τον Niazi Kizilyurek (1993). Σύμφωνα με τον Kizilyurek: «στην έννοια ολική Κύπρος δεν χωρούν τα αντιφατικά συμφέροντα στα οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω, αλλά μόνο τα καθολικά συμφέροντα των Κυπρίων» (σ. 35). Ο Μαυράτσας εύστοχα σημειώνει για το όραμα της Ολικής Κύπρου: «η κατανόηση αυτού του απλού αλλά θεμελιώδους στοιχείου αποτελεί, θα μπορούσαμε να πούμε, το κλειδί στο αίνιγμα της σύγχρονης κυπριακής ιστορίας» (1998, σ. 204). Το ότι ένα τέτοιο όραμα διατυπώνεται από έναν τουρκοκύπριο διανοούμενο δεν είναι τυχαίο. Η ολική Κύπρος ξεδιπλώνεται σε έναν χωρόχρονο που δεν τον καλύπτουν οι δύο παράλληλοι εγκλεισμοί. Η επισκόπηση της τελευταίας τουλάχιστον δεκαετίας αλλά και της περιόδου πριν από το δημοψήφισμα της 24ης Απριλίου 2004, δείχνει ότι η τουρκοκυπριακή κοινότητα, για λόγους που δεν μπορούν να αναλυθούν στην παρούσα εργασία, κατόρθωσε συλλογικά να σπάσει τον δικό της εγκλεισμό και να εναρμονιστεί σε έναν πιο λειτουργικό πολιτικό προσανατολισμό.

Η τελευταία ως τέτοια θα μπορεί να αναπτύσσεται και να αναπαράγεται ραγδαία και ριζικά γιατί ο φορέας αυτοδημιουργίας θα μετασχηματισθεί και τα κενά αφόρτιστα πεδία θα πολλαπλασιασθούν. Ακόμη θα μπορεί να επικοινωνεί πιο ουσιαστικά με διαφορετικούς κόσμους και με το ευρύτερο εξωτερικό περιβάλλον. Με το τελευταίο θα μπορεί να εγκαθιδρύσει μια σχέση δημιουργικής επαφής στη βάση δανεισμού δοκιμασμένων δομικών στοιχείων και εργαλείων που εμπλουτίζουν τους τρόπους θεώρησης του εαυτού της και του κόσμου. Αυτό θα είναι πιο εύκολο γιατί οι νέες διορθωμένες δομές θα έχουν σταδιακά εφαρμόσει ένα διαφορετικό επίπεδο σχέσεων με τον εξωτερικό κόσμο. Από τη μια μεριά, δεν θα έχουν με αυτόν μια σχέση άμυνας, με οτιδήποτε δηλαδή σφραγίζει τον αυτοεγκλεισμό τους. Από την άλλη, λόγω των πολλαπλών ανοιγμάτων και κενών πεδίων εξαιτίας της άρσης προγενέστερων φορτίσεων του χρόνου και του χώρου, το εξωτερικό περιβάλλον θα έχει συνεχή ρυθμιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της νέας τάξης πραγμάτων, που με τη σειρά της θα είναι αγωγός μιας σειράς διορθώσεων οι οποίες θα χαρακτηρίζονται από εγγενή αυτονομία και ριζοσπαστισμό.

Μια λύση μέσω της δημιουργίας της Ενωμένης Κυπριακής Δημοκρατίας θα μπορούσε ακόμη να υπερβεί αυτή την ίδια τη φιλοσοφία του σχεδίου Ανάν. Μετά από τόσα χρόνια, συντελούνται για πρώτη φορά σε συλλογικό επίπεδο πολλαπλές ρήξεις και ανοίγματα με τα συλλογικά συστήματα υποδοχής του κόσμου, κάτι που ήταν αδιανόητο στο παρελθόν. Αν αυτές οι ρήξεις υπήρχαν στο παρελθόν θα έκαναν πιο δύσκολη την καταστροφική επέλαση της διαλεκτικής του αρνητισμού γιατί όσο περισσότερες είναι οι ρήξεις τόσο λιγότερος είναι ο κίνδυνος κρίσης λόγω πολλαπλών δυσλειτουργιών. Πέραν τούτου, αυτές οι λυτρωτικές ρήξεις θα ανακαλύψουν και θα δομήσουν ένα καινούργιο πεδίο όπου θα μπορούν να κτίσουν οι δύο κοινότητες το δικό τους κοινό όραμα χωρίς εθνικές αναφορές. Η εθνικιστική ιδεολογία, όπως και κάθε ιδεολογία, δεν επικαλύπτει την ολότητα της ζωής των ανθρώπων.[19] Υπάρχουν πολλαπλά αφόρτιστα πεδία που δεν τους όρισε κατεύθυνση και δεν τα κατέλαβε η εθνικιστική προοπτική και τα πεδία αυτά είναι τα σημεία ανατροπής της. Στον δικό τους χωρόχρονο μπορούν σταδιακά, σιωπηλά και στην αφάνεια να παρουσιάσουν συνδέσεις και κατευθύνσεις ριζοσπαστικές. Είναι δυνατή, και σίγουρα θα εμφανιστεί και θα αναπτυχθεί, μια θεώρηση

19. Αυτή η υπαρξιακή πραγματικότητα, που σίγουρα χρήζει εκτενέστερης ανάλυσης, έχει περιγραφεί από τον Eric Hobsbawm ως ακολούθως: «οι επίσημες ιδεολογίες των κρατών και των κινημάτων δεν αποτελούν οδηγούς γι' αυτό που βρίσκεται στο νου ακόμη και των πλέον νομιμοφρόνων πολιτών ή οπαδών» (1994, σ. 24).

του κόσμου που να μην υποχωρεί μπροστά σε κοινοτικές εξαρτήσεις. Θα γίνουν τέτοιες διεισδύσεις στα συστήματα πρόσληψης της μιας κοινότητας από την άλλη, και θα δημιουργηθούν τέτοιες νησίδες ελευθερίας, που θα οικοδομήσουν ένα νέο τρόπο σκέψης δυνητικά λειτουργικό και ασύμβατο με συγκρουσιακές νοοτροπίες. Μια σκέψη που θα αντιλαμβάνεται την Κύπρο ως Όλον θα είναι η τελική ένταξη και ευθυγράμμιση στην τροχιά ενός συστήματος λειτουργικού συντονισμού και προσανατολισμού.

4. ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΤΕΡΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ

Στο κυπριακό περιβάλλον οι εθνικιστές μιλούν πολύ συχνά για το εθνικό εμείς και για τους ξένους, με κατηγορίες που παραβλέπουν ότι στον κόσμο που ζούμε, όπου οι πηγές πληροφορίας και η πρόσβασή τους είναι πολλαπλές, και όπου οι παγκόσμιοι πολίτες ζουν και εργάζονται σε πολλαπλούς χωροχρόνους, οι απόψεις και οι προσεγγίσεις δεν μπορούν να έχουν a priori τη δεσμευτική συλλογικότητα του εθνικού. Οι εθνικιστές αδυνατούν να κατανοήσουν ότι στον σύγχρονο κόσμο υπάρχει ένα συνεχές παιχνίδι απόψεων και πληροφοριών που υπερβαίνει γεωγραφικούς προσδιορισμούς.[20] Η διαλεκτική της δυσλειτουργίας νομιμοποιεί αυτούς που καλλιεργούν σε τελευταία ανάλυση μίσος και πλήττουν την ανάπτυξη της κριτικής, δημιουργικής και ελεύθερης σκέψης. Από την άλλη μεριά, ενοχοποιεί αυτούς που αγωνίζονται για συμφιλίωση και για μια ολοένα πιο μεγεθυσμένη σκέψη και θεώρηση του κόσμου. Η τροχιά της ρήξης θα πρέπει να αντιστρέψει αυτή την ιεράρχηση των αξιών.[21] Η εθνικιστική ιδεολογία θα πρέπει να αποκαλυφθεί ως ιδεολογία του μίσους και της καταστροφής. Παρόμοια, πρέπει να πληγεί η ιδιότητα της εθνικιστικής λογικής να στιγματίζει και να εξοστρακίζει με μανία και απολυτότητα αιρετικές απόψεις. Αυτό που οι εθνικιστές ονομάζουν

20. Όπως δείχνει και η ανάλυση του Luhmann (1995), η ταύτιση του συνόρου με την εδαφικότητα ξεπερνιέται από την ίδια την πραγματικότητα. Όπως τονίζει, τα σύνορα δεν υπάρχουν χωρίς την έννοια «του πέρα από αυτό». Και με βάση αυτή την οριοθέτηση στοιχεία αποδίδονται στο σύστημα ή σε ό,τι είναι πέρα από αυτό (περιβάλλον). Οικονομικές, επιστημονικές ή εκπαιδευτικές όμως σχέσεις δεν ανταποκρίνονται σε αυτά τα εδαφικά σύνορα.

21. Αυτό θα συνιστά αντιστροφή μιας αντιστροφής. Όπως το θέτει ο Ernest Gellner: «σε γενικές γραμμές, η εθνικιστική ιδεολογία υποφέρει από μια διάχυτη ψευδή συνείδηση. Οι μύθοι της αντιστρέφουν την πραγματικότητα: ισχυρίζεται πως υπερασπίζεται τον παραδοσιακό πολιτισμό, ενώ στην πραγματικότητα βοηθά να κατασκευαστεί μια ανώνυμη μαζική κοινωνία» (1992, σ. 219).

αιρετικό και προδοτικό είναι αυτό ακριβώς που φοβούνται περισσότερο: τη συνεχή κριτική στάση της ανθρώπινης σκέψης απέναντι στα αποτελέσματα της δικής της δραστηριότητας. Το εθνικιστικό οικοδόμημα δεν αντέχει την πρόκληση της κίνησης και το παιγνίδι των παράλληλων και επικοινωνούντων κόσμων. Ο προσανατολισμός της ανθρώπινης σκέψης προς τη συσχέτιση γεγονότων και αξιωμάτων αλλά και το άνοιγμα και η εξέταση των αξιωμάτων αυτών είναι ασύμβατα με απόλυτες και συμπαγείς ιδεολογίες. Η σκέψη του Καστοριάδη εδώ αποβαίνει και πάλι χρήσιμη. Ο εθνικισμός ως σύμπτωμα του εγκλεισμού τελεί σε καθεστώς ετερονομίας το οποίο, ως ανθρώπινη κατάσταση, καταλύεται μπροστά στην αναστοχαστική δραστηριότητα της σκέψης. Ετερονομία είναι η εκ μέρους του υποκειμένου απώλεια επαφής με το προϊόν της δικής του δημιουργίας. Το τελευταίο αρχίζει να αυτονομείται και να καθυποτάσσει το υποκείμενο της δημιουργίας του που δεν αναγνωρίζει τον εαυτό του ως τον φορέα των θεσμίσεων της κοινωνίας. Έτσι έννοιες και ιστορικές αναφορές αποκτούν χαρακτήρα απολυτότητας που υπερβαίνει τα ανθρώπινα υποκείμενα και θέτουν τον εαυτό τους έξω από τη διαδικασία δοκιμασίας και της αμφισβήτησης. Σε αυτή την περίπτωση, η θέσμιση του κοινού κόσμου φράσσει τη δυνατότητα αυτοαλλοίωσής του μιας και το υποκείμενο βρίσκεται υπό καθεστώς ετερονομίας σε σχέση με τα αποτελέσματα της δραστηριότητάς του. Από την άλλη μεριά, αυτονομία είναι η αντίληψη της κοινωνίας ως δημιουργού του εαυτού της, ως αυτοθεσμισμένης και άρα ως αυτοαλλοιωμένης.[22]

Αν η παρούσα κατάσταση παρουσιάζει συμπτώματα ετερόνομης κοινωνίας, αυτή εμφανίζεται με τη μορφή έλλειψης κυριαρχικής σχέσης του υποκειμένου με τα κατασκευάσματά του ή γενικά με τον κόσμο των πραγμάτων που του προσφέρονται. Η ανάγκη της αυτονομίας και της ρήξης με τον εγκλεισμό του κληρονομημένου τρόπου θεώρησης του κόσμου και η εγκαθίδρυση μιας πιο εξελικτικής σχέσης είναι επίσης μια ανάγκη για ένα ρεύμα διαφωτισμού που δεν συνδέεται με χρονικές περιόδους ή θεωρητικές διαμάχες. Αυτός είναι ο «σωκρατικός διαφωτισμός» που εμφανίζεται ξανά με δύναμη και πειθώ στη φιλοσοφία του Kant, της Arendt, του Καστοριάδη, του Foucault

22. Όπως τονίζει ο Καστοριάδης (1985, σ. 516): «η εγκαθίδρυση μιας ιστορίας όπου η κοινωνία όχι μόνο γνωρίζει τον εαυτό της, αλλά *κάνει τον εαυτό της* ως ρητά αυτοθεσμιζόμενο, συνεπάγεται μια ριζική καταστροφή του γνωστού θεσμού της κοινωνίας, μέχρι τις πιο ανυποψίαστες γωνιές του, που δεν μπορεί να είναι παρά ως θέση/δημιουργία όχι μόνο νέων θεσμών αλλά ενός νέου *τρόπου* του αυτοθεσμίζεσθαι και μιας νέας σχέσης της κοινωνίας και των ανθρώπων προς τη θέσμιση».

και άλλων.[23] Αυτός ο διαφωτισμός έγκειται στη ρήξη του εγκλεισμού της σκέψης μέσα στο δίκτυο των δικών της κατασκευασμάτων. Είναι ο διαφωτισμός των ελευθέρων πνευμάτων που υποβάλλουν κάθε μορφή παγιωμένης σκέψης στη δοκιμασία της αμφισβήτησης και στον έλεγχο της κριτικής. Είναι, με άλλα λόγια, ο διαφωτισμός ως τεχνική της ζωής που έχει ως σκοπό τη δημιουργία μιας ασκητικής και βιωματικής σχέσης του υποκειμένου με τη γνώση. Είναι συγχρόνως ο διαφωτισμός όπου το υποκείμενο βρίσκει τον εαυτό σε διαφορετικό κάθε φορά από τον κληρονομημένο χώρο και χρόνο και άρα όχι ακριβώς μέσα στον συλλογικό εγκλεισμό. Με αυτόν τον τρόπο, το σκεπτόμενο υποκείμενο γίνεται το ίδιο ζωντανό και αυτοκινούμενο σημείο αντίστασης και ρήξης.

Και αν υπάρχει ένας ανθρώπινος τύπος που τόσο έλειψε στο τραγικό ξετύλιγμα της κυπριακής ιστορίας είναι το ελεύθερο πνεύμα ως φορέας και ως σημείο το ίδιο ρήξεων με το περιβάλλον του εγκλεισμού. Το ελεύθερο πνεύμα θα μπορούσε να σπάσει τα όρια και τις εξαρτήσεις της δοσμένης πραγματικότητας. Θα μπορούσε να είχε μια πιο συνολική και προοδευτική θεώρηση του κόσμου την οποία θα καλλιεργούσε και θα συνέδεε με πολιτικές παρεμβάσεις μη αναγώγιμες στα απτά δεδομένα του εκάστοτε πολιτικού παρόντος τα οποία ακολουθούσαν μηχανικά οι πολιτικοί του τόπου. Αυτός ο τύπος ανθρώπου θα πρέπει να καλλιεργηθεί και να θεωρήσει ως καθήκον του την πρόκληση των κυρίαρχων ροπών στο επίπεδο σκέψης και τα ανοίγματα προς το μέλλον. Αυτό που έλειψε στην πρόσφατη ιστορία της Κύπρου είναι ακριβώς η διαλεκτική ανάπτυξη, η καλλιέργεια, η συντήρηση και ενεργοποίηση ενός πεδίου έντονης κριτικής δραστηριότητας που δεν αφήνει τα ανθρώπινα δημιουργήματα, τις κωδικοποιημένες αντιδράσεις και παραδοσιακές ερμηνείες αναμφισβήτητες.[24] Μέρος της κυπριακής ιστορίας πέρασε και εξακολου-

23. Βλ. Kant (1971), Arendt, (1984) και M. Foucault (1986). Αυτή η οντολογική δυσαρμονία μεταξύ του σκέπτεσθαι και του ζην που χαρακτηρίζει την ανθρώπινη κατάσταση έχει αποδοθεί από τον Κώστα Αξελός ως ακολούθως: «η σκέψη δεν κατορθώνει παρά με εξαιρετική δυσκολία να βιωθεί και να αναληφθεί, σεβόμενη τη συνοχή και τη συνέπεια, και είναι πολύ σπάνιοι αυτοί που τολμούν να συσχετίσουν το "σκέπτεσθαι" με το "ζην", χωρίς να θυσιάζουν το ένα στο άλλο» (1989, σ. 30).

24. Γι' αυτό το θέμα βλ. Paul Sant-Cassia, «Διαιρεμένο παρελθόν και ενωμένο μέλλον», στο *Η Ανατομία μιας Μεταμόρφωσης*, σ. 157-188. Ο Cassia σημειώνει χαρακτηριστικά: «ο αγώνας της ΕΟΚΑ ήταν τόσο τραυματικός και το δίκαιο του σκοπού τόσο αυταπόδεικτο, τόσο ιστορικά δικαιωμένο και αδιαμφισβήτητο, ώστε ελάχιστες εναλλακτικές απόψεις είχαν προταθεί» (σ. 161). Στο πνεύμα της δικής μου ανάλυσης αυτός ο απολυταρχισμός δεν οφείλεται στη φύση ή την κατεύθυνση του αγώνα. Αντίθετα οφείλεται στο ότι ο αγώνας ως τέτοιος έλαβε

θεί να περνά στις επόμενες γενιές ως μύθος και η εκ νέου θεώρησή της είναι πολύ δύσκολη και πολύ συχνά χαρακτηρίζεται ως προδοσία. Μια νέα κριτική κουλτούρα θα πρέπει να παρουσιάσει τον εαυτό της με αξιώσεις νομιμοποίησης και να θεωρήσει το παρελθόν αλλά και να αναλύσει τις πιθανότητες του μέλλοντος. Μέσα σε αυτό το πέπλο ηρωισμού, του αισθήματος απόλυτης δικαιοσύνης και μεσσιανικού προορισμού, προβάλλει μια άλλη πραγματικότητα που εξηγεί καλύτερα την καταστροφή που έχει γίνει σε αυτόν τον τόπο. Η ύπαρξη μιας αυταρχικής και μη φιλελεύθερης κοινωνίας βρήκε τον εαυτό της έγκλειστο σε μια διαλεκτική αρνητισμού και δυσλειτουργίας. Και το σπάσιμο αυτής της διαλεκτικής και η ένταξη του τόπου στη λογική μιας πιο ελπιδοφόρας κατεύθυνσης είναι ο μόνος τρόπος διαφυγής.

5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Κύπρος χρειάζεται να ζυμωθεί στην αύρα ενός οράματος. Στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης το τελευταίο αποκτά συγκεκριμένη μορφή. Η φιλοσοφία του οράματος δένει μια ολότητα μέσω μιας καλά επεξεργασμένης και λειτουργικά προσανατολισμένης θεώρησης του κόσμου που λόγω της εγγενούς δύναμής της προσελκυστικά ωθεί σε μια πιο εποικοδομητική πορεία που δοκιμάζει συνεχώς στον εαυτό της. Αν πολλοί απελπισμένα ομολογούν ότι πολλοί τομείς δεν λειτουργούν σωστά, αυτό σημαίνει ότι το υφιστάμενο πλέγμα κατανόησης του κόσμου ως γενεσιουργός και εμπνευστής πράξεων και ερμηνειών έχει αποτύχει. Το νέο όραμα θα μας ωθήσει να έχουμε ένα πιο ερευνητικό και παρατηρητικό πνεύμα που θα σκέφτεται επίσης τον εαυτό του. Αυτό θα αρχίσει να κτίζει ποδηλατοδρόμους, θα κτίζει πάρκα, μουσεία, θέατρα και βιβλιοθήκες και έτσι θα ανακατασκευάσει τον τόπο. Αυτή η ουδέτερη φορά κατευθύνσεων και έλλειψη οράματος που έχουν ως συνέπεια τη μη ύπαρξη αλλαγής στον τρόπο που σκεφτόμαστε τον εαυτό μας και τους άλλους είναι αποτέλεσμα πολλαπλών δυσλειτουργιών. Στην παρούσα κοινωνικό-ιστορική συγκυρία καμιά ιδεολογία δεν είναι λειτουργική και καμιά συμμαχία δεν αποκτά δυναμική. Αν όμως σε αυτό το κλίμα αδιαφορίας, αργών και ασυντόνιστων συντηρητικών κατευθύνσεων, τα πράγματα αφήνονται στο αναμενόμενο ξεδίπλωμά τους, μια σωστά προσανατολισμένη κατεύ-

χώρα σε ένα περιβάλλον καταπιεστικού εγκλεισμού που κάλυπτε κάθε μορφής δραστηριότητα στο νησί.

θυνση που θα συμπεριλαμβάνει όλους τους Κυπρίους θα αγκαλιάσει τα πάντα και θα αποκτήσει τεράστια ώθηση και δυναμική. Η σύντομη ιστορία καταστροφών στον τόπο είναι αρκετή για να μας βοηθήσει στη σύλληψη αυτού του επαναπροσανατολισμού που θα φέρει την αναμόρφωση και την αναοριοθέτηση του περιβάλλοντος κόσμου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ANDERSON, B. (1983), *Imagined Communities*, Verso, Λονδίνο.

ANKERSMIT, F.R. (2001), «The Sublime Dissociation of the Past», στο *History and Theory*, Οκτώβριος, σ. 295-323.

ARENDT, H. (1958), *The Human Condition*, The University of Chicago Press, Σικάγο.

ARENDT, H. (1982), *Lectures on Kant's Political Philosophy*, The University of Chicago Press, Σικάγο.

ARENDT, H. (1984), «Thinking and Moral Considerations: A Lecture», *Social Research*, τόμ. 38, τχ. 3, σ. 7-37.

ΑΞΕΛΟΣ, Κ. (1989), *Ανοιχτή Συστηματική*, μτφρ.: Κ. Φωκάς, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα.

BAUMAN, Z. (2000), *Liquid Modernity*, Polity Press, Cambridge.

BOURDIEU, P. (1991), *Language and Symbolic Power*, Polity Press, Cambridge.

DELANTY, G. - O' MAHONY, P. (2002), *Nationalism and Social Theory*, Sage, Λονδίνο.

DERRIDA, J. (1989), «Psyche: Inventions of the Other», στο L. Waters - W. Codzich (επιμ.), *Reading De Man Reading*, University of Minnesota Press, Minneapolis.

DERRIDA, J. (1994), «The Deconstruction of Actuality: An Interview with Jacques Derrida», *Radical Philosophy*, τόμ. 68, σ. 28-41.

FERRARA, A. (1998), *Reflective Authenticity*, Routledge, Νέα Υόρκη.

FUKUYAMA, F. (1992), *The End of History and the last Man*, Νέα Υόρκη.

FOUCAULT, M. (1978), *Η Ιστορία της Σεξουαλικότητας*, τόμ. 2, Γ. Κρητικός (επιμ.), Γ. Ροζάκη (μτφρ.), Ράππα, Αθήνα.

FOUCAULT, M. (1986), «What is Enlightenment?», στο P. Rabinow (επιμ.), *The Foucault Reader*, Penguin, Harmondsworth, σ. 32-50.

GELLNER, E. (1992), *Έθνη και Εθνικισμός*, μτφρ.: Δ. Λαφαζάνη, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

HABERMAS, J. (1984), *The Theory of Communicative Action*, μτφρ.: T. McCarthy, Polity Press, Cambridge.

HABERMAS, J. (1992), *Moral Consciousness and Communicative Action*, μτφρ.: C. Lenhardt - S. W. Nicholsen, University of Minnesota Press, Minneapolis.

HOBSBAWM, E. (1994), *Έθνη και Εθνικισμός*, μτφρ.: Χ. Νάντρις, Καρδαμίτσα, Αθήνα.

HONNETH, A. (1995), *The Fragmented World of the Social*, SUNY Press, Albany.
KANT, I. (1971), «Απάντηση στο Ερώτημα τι είναι Διαφωτισμός», στο Ε. Παπανούτσος (επιμ.), *Δοκίμια*, Δωδώνη, Αθήνα.
ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ, Κ. (1985), *Η Φαντασιακή Θέσμιση της Κοινωνίας*, Κ. Σπαντιδάκης (επιμ.), Ράππα, Αθήνα.
ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ, Κ. (1992), *Θρυμματισμένος Κόσμος*, Ύψιλον, Αθήνα.
CASTORIADIS, C. (1997), *World in Fragments*, επιμ.: D.A. Curtis, Stanford University Press, Stanford.
KIZILYUREK, N. (1993), *Ολική Κύπρος*, Κασουλίδης, Λευκωσία.
KITROMILIDES, P. (1979), «The Dialectic of Intolerance», στο P. Worsley - P. Kitromilides (επιμ.), *Small States in the Modern World*, Λευκωσία, σ. 143-184.
ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ, Π. (1998-1999), «Κυπριακές Πολιτικές Στάσεις και Λύση του Κυπριακού», στο *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 68-69-70, σ. 108-110.
KOJEVE, A. (1969), *Introduction to the Reading of Hegel*, Basic Books, Νέα Υόρκη.
LUHMANN, N. (1995), *Social Systems*, μτφρ.: J. Bednarz - D. Baecker, Stanford University Press, Stanford.
ΜΑΥΡΑΤΣΑΣ, Κ. (1998), *Όψεις του Ελληνικού Εθνικισμού στην Κύπρο*, Κατάρτι, Αθήνα.
ΜΑΥΡΑΤΣΑΣ, Κ. (2003), *Εθνική Ομοψυχία και Πολιτική Ομοφωνία*, Κατάρτι, Αθήνα.
ΜΟΥΖΕΛΗΣ, Ν. (1994), *Ο Εθνικισμός στην Ύστερη Ανάπτυξη*, Θεμέλιο, Αθήνα.
ΝΕΟΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ (1975), *Ιδρυτική Διακήρυξη*, Λευκωσία.
ΤΣΑΓΓΑΡΑΣ, Γ. - ΠΕΡΙΣΤΙΑΝΗΣ, Ν. (επιμ.) (1995), *Η Ανατομία μιας Μεταμόρφωσης*, Intercollege Press, Λευκωσία.
RAWLS, J. (1993), *Political Liberalism*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη.
TOURAIN, A. (1995), *Critique of Modernity*, μτφρ.: D. Macay, Blackwell, Οξφόρδη.
TOURAIN, A. (1992), *The Return of the Actor*, μτφρ.: M. Godzich, Univerity of Minnesota Press, Minneapolis.
WEBER, M. (1978), *Economy and Society*, επιμ.: G. Roth - C. Wittick, University of California Press, Berkeley.